

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra Sociální práce

Bakalářská práce

Ilona Lipenská

Mezigenerační problémy v příbuzenské pěstounské péči

Intergenerational issues in kinship foster care

Praha 2016

Vedoucí práce: doc. PhDr. Oldřich Matoušek

Poděkování

Ráda bych poděkovala lidem, kteří mi byli nápomocni v době psaní této práce. V první řadě bych chtěla poděkovat doc. PhDr. Oldřichu Matouškovi za odborné vedení mé bakalářské práce a pomoc při zpracování. Mé poděkování patří i rodině a přátelům za velkou podporu při psaní této práce.

Velký dík patří také respondentům - pěstounům za jejich čas a ochotu. Bez nich by tato práce nemohla být realizována.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....

.....

Ilona Lipenská

Abstrakt

Bakalářská práce je věnována problematice příbuzenské pěstounské péče. Příbuzenská pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče, kdy dítě vychovává někdo z příbuzných. Tato forma má bezesporu mnoho výhod, ale také s sebou přináší mnohá úskalí. Má práce se zaměřuje na potencionální problémy v příbuzenské pěstounské péči. Pojednává o mezigeneračních problémech v příbuzenské pěstounské péči, kdy dítě vychovávají jeho prarodiče. Cílem této práce bylo zjistit, jaké jsou mezigenerační problémy a zdůraznit rozdíly mezi pěstounskou péčí a příbuzenskou pěstounskou péčí.

Klíčová slova

rodina, náhradní rodinná péče, pěstounská péče, dávky pěstounské péče, příbuzenská pěstounská péče, děti ve výchově prarodičů, mezigenerační problémy

Abstract

The bachelor thesis deals with the problems of kinship foster care. Kinship foster care is a form of foster care, in which a child is being raised by its relative. This form has undoubtedly many benefits, but it also brings out many difficulties. My thesis focuses on potential problems in kinship foster care. It discusses intergenerational issues in kinship foster care, where the child is being raised by his grandparents. The objective of this thesis is to determine, what are the intergenerational problems and to emphasize the differences between foster care and kinship foster care.

Keywords

family, substitute family care, foster care, kinship care, foster care benefits, children being raised by grandparents, intergenerational problems

Obsah

Úvod.....	8
1 Náhradní rodinná péče.....	10
1.1 Formy náhradní rodinné péče.....	12
1.1.1 Osvojení.....	12
1.1.2 Pěstounská péče.....	13
1.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	14
1.1.4 Poručenství.....	14
1.1.5 Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče.....	15
1.2 Stručné shrnutí aktuálního stavu NRP v České republice.....	15
2 Právní ukotvení pěstounské péče.....	16
2.1 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.....	17
2.1.1 Orgány sociálně-právní ochrany dětí.....	17
2.2 Podpůrné služby pro pěstouny.....	18
2.3 Statní příspěvky a dávky v pěstounské péči.....	20
3 Příbuzenská pěstounská péče.....	22
3.1 Důvody svěření dítěte do příbuzenské pěstounské péče.....	24
3.2 Příbuzní v roli pěstouna v příbuzenské pěstounské péči.....	25
3.3 Biologický rodič v příbuzenské pěstounské péči.....	26
3.4 Dítě v příbuzenské pěstounské péči.....	27
3.5 Pozitiva příbuzenské pěstounské péče.....	28
3.6 Rizika příbuzenské pěstounské péče.....	29
4 Mezigenerační vztahy a rozdíly v kontextu příbuzenské pěstounské péče.....	32
4.1 Mezigenerační vztahy.....	32
4.2 Prarodič v roli rodiče.....	33
5 Výzkumné šetření.....	35
5.1 Výzkumný vzorek.....	36
5.2 Etické aspekty výzkumu.....	38
5.3 Limity výzkumu.....	39
5.4 Metoda získávání dat a průběh sběru dat.....	40
5.5 Analýza dat.....	41
5.6 Vlastní výzkumné šetření.....	42
5.7 Shrnutí a diskuse.....	52

Závěr	55
Seznam zdrojů.....	56
Seznam tabulek a příloh.....	60
Přílohy.....	61

Seznam zkratek

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

NRP – Náhradní rodinná péče

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

PP – Pěstounská péče

PPP – Příbuzenská pěstounská péče

Úmluva – Úmluva o právech dítěte

Zákon o SPOD – Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Úvod

Pěstounská péče je jedna z forem náhradní rodinné péče, jejímž cílem je poskytnout rodinné zázemí dětem, které z různých důvodů nemohou vyrůstat se svojí biologickou nukleární rodinou. Pěstouni poskytují domov dětem, aby nemusely žít v ústavní výchově, která je v současné době pro svůj negativní dopad na vývoj dítěte považována za nevhodnou. Ústavní péče by měla být posledním řešením. Z toho důvodu dochází k postupné deinstitucionalizaci, která vede k tomu, že se v posledních letech významně rozvíjí pěstounská péče. Jedna z forem PP je příbuzenská pěstounská péče. Příbuzní, nejčastěji prarodiče, poskytují zázemí, péči a výchovu svým vnoučatům.

Problematicku spojenou s náhradní rodinnou péčí jsem si vybrala z důvodu, že mě velmi zajímá a jednou bych chtěla být nápomocná lidem, kteří poskytnou domov dětem, které by bez jejich pomoci byly odkázány na prožití dětství v ústavní péči.

Jako téma své bakalářské práce jsem si vybrala „Mezigenerační problémy v příbuzenské pěstounské péči.“

Tématiku příbuzenské pěstounské péče jsem si zvolila z důvodu subjektivního pocitu, že se jí nevěnuje tolik pozornosti, kolik by zasluhovala a potřebovala. Většina pěstounské péče je vlastně příbuzenská pěstounská péče, která však není v české odborné literatuře zvlášť rozebírána. Má práce se zaměřuje na příbuzenskou pěstounskou péči, kdy prarodiče vychovávají svá vnoučata.

Hlavním důvodem výběru této problematiky je, že jsem chtěla poukázat, jak se příbuzenská pěstounská péče liší od běžné pěstounské péče. Značný rozdíl je již při vzniku PP a motivaci přijmout dítě do rodiny. Běžný pěstoun projde dlouhým osobním rozhodovacím procesem, ve kterém zvažuje, zda a proč se stane pěstounem a poskytne zázemí cizímu dítěti. Stane se pěstounem „dobrovolně“ a z rozhodnutí pomoci dítěti. Na rozdíl od příbuzenských pěstounů, kteří mohou cítit povinnost vzít si dítě do pěstounské péče. (Proces rozhodování je kratší, v případě úmrtí biologických rodičů i náhlý.) Dalším podstatným rozdílem je, že běžných pěstounů se osud biologických rodičů nijak netýká, na rozdíl od příbuzenských pěstounů, kteří pociťují smutek či ztrátu nebo dokonce pocit selhání při výchově – (úmrtí, odebrání dětí z důvodu zanedbávání, týrání, trest odnětí svobody atd.) Na rozdíl od běžných pěstounů se nejen dítě, ale i příbuzenský pěstoun musí vyrovnat se situací, která byla

důvodem svěření dítěte do jejich péče. Toto je podle mne zásadní rozdíl. Myslím si, že příbuzenská pěstounská péče by potřebovala více pozornosti, jak kvůli výše zmíněným rozdílům, tak kvůli množství příbuzenských pěstounských rodin.

V teoretické části se v první kapitole ve stručnosti zabývám náhradní rodinnou péčí a jejími formami, které jsou v českém prostředí. V druhé kapitole rámcově popisuji současnou legislativu pěstounské péče, protože považuji za důležité zasadit pěstounskou péči do obecného rámce. Popisuji podpůrné služby a dávky pro pěstounské rodiny, na které mají pěstouni ze zákona nárok. Ve třetí kapitole, která je nejrozsáhlejší, se soustředím na podrobný rozbor příbuzenské pěstounské péče se zvláštním zaměřením na pěstouny-prarodiče. Popisuji specifika a možné výhody a rizika příbuzenské pěstounské péče. Ve čtvrté kapitole se věnuji tématu mezigeneračních vztahů a rozdílů, protože úzce souvisí s mojí hlavní výzkumnou otázkou.

Za teoretickou částí následuje vlastní výzkum mé bakalářské práce, ve kterém jsem se zaměřovala na specifika příbuzenské pěstounské péče a její eventuální problémy a rizika. Výzkum jsem prováděla pomocí rozhovoru s otevřenými otázkami. Mými hlavními respondenty byly prarodičky – babičky dětí. Dále jsem uskutečňovala rozhovory i s dětmi v příbuzenské pěstounské péči, abych získala informace a pohled na tuto problematiku z obou stran. Rozhovory s dětmi jsem prováděla spíše jako doplňkový pohled na danou problematiku. Klíčové odpovědi pro samotnou analýzu dat byly odpovědi prarodiček. Výsledky mého výzkumu jsou shrnuty v poslední podkapitole mé výzkumné části.

Výsledkem mé práce je zmapování problémů a specifík, které se vyskytují v příbuzenské pěstounské péči. Moje bakalářská práce nemá za cíl zobecňovat výsledky mého výzkumu, to podle mého názoru není možné v rozsahu bakalářské práce, ale otevřít toto téma k dalšímu zkoumání.

1 Náhradní rodinná péče

Ve slovníku sociální práce je termín náhradní rodinná péče (dále jen NRP) definován jako náhradní výchovná péče, která obsahuje všechny formy rodičovské péče, kterou dítěti neposkytují jeho biologičtí rodiče. Náhradní výchovná péče se dále rozděluje na dvě základní formy, ústavní a rodinnou. **Ústavní péče** je péče poskytována v institucích jako například dětské domovy, diagnostické domovy, výchovné ústavy. **Rodinná péče** je poskytována náhradní rodinou (Matoušek, 2003, s. 115).

Matějček rozděluje a pojímá tento pojem trochu jinak. Rozděluje pojmy náhradní výchovná péče a náhradní rodinná péče. **Náhradní výchovnou péčí** jsou myšleny formy péče o dítě, které nemůže být vychovááno ve vlastní rodině, nejčastěji jde o ústavní péči. **Náhradní rodinnou péčí** jsou myšleny ty formy péče, kdy je dítě vychovááno náhradními rodiči v prostředí podobném přirozenému prostředí v „normální“ rodině (Matějček, 1999). I ve stávající právní úpravě o rodinné péči se rozděluje na NRP a ústavní výchovu. „*Náhradní rodinná péče je forma péče, při které je dítě vychovááno náhradními rodiči přímo v jejich rodinách. Účelem je poskytnout dětem přechodnou či dlouhodobou péči v době, kdy se ocitají bez rodinného zázemí*“ (Náhradní rodina, 2014 [online]). Klimeš definuje NRP následovně: „*Náhradní rodinná péče je souhrnné označení pro všechny druhy nekolektivní péče o děti, o které se z nejrůznějších důvodů nemohou starat biologičtí rodiče*“ (Klimeš, 2002, s. 4). Dle Motejla, Černé, Panovské (2007) je NRP definována jako institut sociálně-právní ochrany dětí určený těm dětem, které z různých důvodů nemohou vyrůstat v biologické rodině. Účelem NRP je poskytnout dětem přechodnou či dlouhodobou péči, která se co nejvíce podobá rodinné péči, pokud je to možné se zachováním vazby dítěte s původní rodinou v maximální možné míře (Motejl, Černá, Panovská, 2007). V mojí práci pojímám NRP podle definice Matějčka, Klimeše a podle zákona. NRP je péče poskytovaná v rámci náhradní rodiny.

NRP se tedy vykonává v rámci náhradní rodiny, která dítě bez vlastní funkční rodiny vychovává. Náhradní rodina poskytuje dítěti rodičovskou péči, tj. soubor činností nutných k řádné výchově a vývoji dítěte. Rodičovská péče je jedna z hlavních složek kvalitního vývoje dítěte a ovlivňuje jeho výchovu. Mezi základní složky rodičovské péče patří schopnost určovat hranice, kontrola a vědomost o volnočasových aktivitách dítěte a kvalitní vazba mezi dítětem a osobou, která o něho pečuje (Matoušek, 2003, s. 115). Jedním ze základních

principů NRP je zajistit dítěti kvalitní rodičovskou péči, která byla jeho biologickým rodiči nedostatečně zajišťována.

V souvislosti s výchovou a péčí o dítě se mluví o tzv. attachmentu. Tento pojem se do českého jazyka nejčastěji překládá jako vazba. Ve Slovníku sociální práce (2003) je tento pojem definován jako silná emocionální vazba mezi dítětem a blízkou osobou, nejčastěji matkou (Matoušek, 2003, s. 257). Vazba je tedy přimknutí matky nebo jiné primárně pečující osoby a dítěte. Tato vazba je důležitá pro pozitivní a zdravý vývoj dítěte. Pozitivní chování ze strany matky či jiné primární pečující osoby se projevuje pozorností, láskyplným chováním a správnými emočními reakcemi. Dítě naopak hledá u pečující osoby ochranu a bezpečí. Vyžaduje její pozornost, která se projevuje pláčem, pokud se pečující osoba vzdálí (Nekonečný, 2013). Teorii vazby zformuloval John Bowlby na přelomu 50. a 60. let 20. století (Matoušek, 2013, s. 46).

Pro zdravý psychický vývoj dítěte je také důležité uspokojování jeho základních potřeb. Při správném uspokojování základních potřeb se dítě může správně vyvíjet. Základní potřeby studovalo mnoho zahraničních odborníků, například Maslow či manželé Pessovi. Ve své práci však stručně popíši základní potřeby podle českého psychologa Matějčka (1999):

1. *Potřeba stimulace* – dostatečné množství podnětů pro dítě. Uspokojení této potřeby vede organismus k aktivitě.
2. *Potřeba smysluplného světa* – po uspokojení této potřeby se dovedeme učit, získávat zkušenosti a osvojovat si strategie společenského chování.
3. *Potřeba životní jistoty* – při uspokojení této potřeby se člověk zbavuje pocitu úzkosti. Dodává mu pocit bezpečí. Je naplňována především v mezilidských citových vztazích.
4. *Potřeba pozitivní identity* – znamená, že můžeme pozitivně přijmout sami sebe a své společenské hodnoty. Zdravá sebeúcta a sebevědomí je podmínkou pro uspokojivé zařazení do společnosti.
5. *Potřeba otevřené budoucnosti a životní perspektivy* – umožňuje uspokojivé prožívání osobního běhu života. Uzavřená budoucnost vede k zoufalství (Matějček, 1999, s. 56).

V případě, kdy tyto základní potřeby nejsou uspokojeny, mluvíme o psychické deprivaci. Matoušek psychickou deprivaci definuje jako ztrátu navazovat pozitivní vztahy. Vede k opožděnému vývoji řeči a k opoždění inteligenčního, emocionálního a morálního vývoje. Dlouhodobými následky psychické deprivace může být neschopnost navázat hlubší vztahy, provokující chování až zlobení a nahrazování základních potřeb (přejídání,

masturbace, drogy, alkohol). Vede k horšímu sociálnímu fungování (nestabilní vztahy, nízká úroveň vzdělání) či k sociálnímu selhání. Psychická deprivace je velmi častá v ústavních zařízeních a dysfunkčních rodinách (Matoušek, 2008, s. 48).

Za jednu z největších slabin ústavní výchovy se považuje právě psychická deprivace. V poslední době se postupuje podle principu, ve kterém se vždy upřednostňuje rodinná péče před ústavní. Důvodem je, že rodinné prostředí je vždy (nebo by mělo být) příznivější než výchova ústavní. V případě, kdy je dítě umístěno do ústavní péče, je nutné provést vše možné pro jeho umístění do náhradní rodiny. Náhradní rodinná péče má ze zákona vždy přednost před ústavní výchovou (Pasáková a kol, 2013).

Je to velký rozdíl oproti situaci před rokem 1989, kdy se považovala alternativa umístění dítěte do ústavní péče jako pozitivnější pro dítě. Dnes víme, že ústavní výchova je nepřirozená a má negativní dopad na vývoj dítěte. Děti, o které bylo pečováno v ústavní výchově, mají často problémy s komunikací, s obstaráváním každodenních úkonů, v navazování pevných vazeb s lidmi a mají často zkreslené vnímání „reálného světa“ (Matějček, 1999).

1.1 Formy náhradní rodinné péče

Podle Občanského zákoníku 89/2012 Sb. rozdělujeme pět různých forem NRP. Každá z nich je specifická. Jsou sestaveny tak, aby vyhovovaly různým dětem ve specifických životních situacích.

1.1.1 Osvojení

Forma NRP, kterou se rozumí přijetí cizího dítěte za vlastní. Tato forma NRP je vhodná pro osoby, které dítě chtějí přijmout a vychovávat jako vlastní. Mezi nezletilým dítětem a osvojitelem vzniká příbuzenský vztah a zároveň zaniká příbuzenský vztah s biologickou rodinou. Při osvojení se přepisuje i rodný list. Osvojitelé osvojením nabývají všechna práva a povinnosti, které jsou spjaté s rodičovstvím a zároveň tato práva a povinnosti zanikají biologické rodině. Osvojit si dítě mohou buď manželé, jeden z manželů a podle novely zákona i ve výjimečných situacích jiná osoba. Mezi osvojitelem a dítětem musí být minimální věkový rozdíl šestnácti let (ve výjimečných případech i nižší). O osvojení rozhoduje soud na základě žádosti osvojitele. Je nutný souhlas zákonného zástupce (rodiče, opatrovníka), osvojit bez souhlasu lze jen v případech, kdy rodiče neprojevují opravdový

zájem (§ 794-845). Osvojení se rozděluje na zrušitelné a nezrušitelné. Na návrh osvojitele nebo osvojence jej lze do tří let zrušit. Podle Občanského zákoníku (§ 836) je osvojitel povinen informovat osvojené dítě o adopci ve chvíli, kdy to bude pokládat za vhodné, nejpozději však do zahájení školní docházky.

Matějček dokonce ze svých výzkumů zjistil, že děti, které od začátku věděly, že jejich rodiče nejsou z biologického hlediska jejich vlastní, byly méně problematické než ty, které se to dozvěděly „náhodou“ od někoho jiného. Tvzení, že dítě by mělo vědět, že je osvojené, je tedy podloženo mnoha výzkumy (Matějček, 1999).

Pro upřesnění v české terminologii máme dva výrazy pro přijetí dítěte za vlastní, a to z latiny odvozené slovo adopce a český překlad osvojení, oba tyto pojmy znamenají totéž (Matějček, 1999, s. 11).

1.1.2 Pěstounská péče

Je to státem garantovaná forma NRP, jejímž hlavním cílem je péče a výchova dítěte v rodinném prostředí. Dítě může být svěřeno do péče konkrétní fyzické osoby nebo do péče manželského páru. Pěstounská péče vzniká rozhodnutím soudu a zaniká zletilostí dítěte. Mezi dítětem a pěstounem nevzniká příbuzenský vztah, jako tomu je u osvojení (Pazlarová, 2013, s. 466). Podle Občanského zákoníku má pěstoun zodpovědnost jen za jeho výchovu a péči. Pěstoun nemá vyživovací povinnost ani není zákonným zástupcem dítěte, to zůstává biologickým rodičům. Pěstounská péče je dotována státem – stát přispívá pěstounům na výchovu a péči dítěte a v případech, kdy je to možné, ukládá rodičům vyživovací povinnost vůči dítěti. Pěstouni pobírají dávky spojené s výchovou a péčí o dítě. Výjimkou může být příbuzenská pěstounská péče, ve které dávky pěstounské péče nemusejí být přiznány (Občanský zákoník). Odůvodněním pro možnost nepřiznání pěstounských dávek je tvrzení, že příbuznému vzniká vyživovací povinnost vůči dítěti. Dalším důvodem může být tvrzení, že je péče o příbuzné doprovázena motivací zajistit a postarat se o svoje potomstvo (Nožířová, 2012, s. 17).

Pěstoun zastupuje dítě jen v běžných věcech, ve složitějších potřebuje souhlas zákonného zástupce nebo soudu (Občanský zákoník).

Dítě je v pěstounské péči zpravidla z důvodu, že se rodiče nechtějí nebo nemohou o dítě starat. Na rozdíl od osvojení má dítě i biologický rodič právo na vzájemný kontakt, pokud

to není v rozporu se zájmem dítěte. Pěstoun je povinen podporovat vztah mezi dítětem a jeho biologickými rodiči či příbuznými (Adopce, 2010 [online]).

Je důležité podotknout, že mezi osvojením a pěstounskou péčí je veliký rozdíl. Pěstoun nemá nahradit biologického rodiče v pravém slova smyslu. Nevzniká tam vztah jako mezi dítětem a rodičem, takový vztah, pokud je to možné, by měl nadále pokračovat s jeho biologickou rodinou a podporovat jejich vztah, aby se dítě mohlo vrátit do biologické rodiny. Měli bychom se vyvarovat toho, aby pěstouni považovali dítě za vlastní. V popředí je vždy zájem dítěte a vše, co je pro dítě nejlepší. Tím je vždy péče jeho biologických rodičů, takže pokud je to možné, měli bychom se zaměřovat na navrácení dítěte do jeho vlastní rodiny. PP je vhodná pro většinu dětí bez rodinného zázemí a z hlediska kvality života dítěte je PP vhodnější alternativa k ústavní péči (Pazlarová, 2013, s. 466-467).

1.1.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Je forma NRP, která by měla být řešením pro krizové životní situace. Tato forma NRP je vykonávána speciálně vyškolenými pěstouny. Je to vlastně krátkodobá pěstounské péče. Byla vytvořena z důvodu, aby děti nemusely být v ústavní péči po dobu, kdy například čekají na osvojení, na souhlas zákonných zástupců pro osvojení nebo se rodiče ocitli v krizi, kdy krátkodobě nemohou pečovat o svoje děti (Rozum a cit, 2014 [online]).

1.1.4 Poručenství

Poručenství je taková forma NRP, kde o dítě většinou pečuje osoba blízká dítěti, a to v takových případech, kdy rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Osoba, kterou stanoví soud jako poručníka, se stává i jeho zákonným zástupcem. Mezi poručníkem a dítětem nevzniká vztah jako mezi rodičem a dítětem, ale může mu být stanovena výchova, zastupování a správa majetku. Když poručník o dítě pečuje a vychovává ho, jsou mu přiznány dávky pěstounské péče v plném rozsahu. Když nemůže být poručníkem žádná z blízkých osob dítěte, stává se jím orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) (Rozum a cit, 2014 [online]).

1.1.5 Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče

V této formě NRP je soudem stanovený rozsah práv a povinností k dítěti. Nejčastěji se jedná o zajištění péče o dítě a zastupování dítěte v běžných záležitostech. Zpravidla zůstává rodičům rodičovská zodpovědnost a status zákonného zástupce a nadále mají vyživovací povinnost vůči dítěti. Výši příspěvku na dítě stanoví soud, pokud rodič nepřispívá sám a dobrovolně (Občanský zákoník).

1.2 Stručné shrnutí aktuálního stavu NRP v České republice

Nejčastější formou umístění dítěte do NRP je pěstounská péče. Více než polovina PP je péče o děti příbuznými, v drtivé většině prarodiči. Více informací o počtu dětí v jednotlivých formách NPR je obsaženo v Příloze č. 1 obsahující tabulku, která ukazuje počet dětí v jednotlivých formách NRP za rok 2015. V Příloze č. 2 naleznete tabulku s osobami, které mají alespoň jedno dítě v NRP.

Děti, které jsou vychovávány svými příbuznými, mohou být svěřeny do pěstounské péče, osobní péče poručníka, péče jiné osoby. Z důvodu příbuzenského vztahu mezi dítětem a příbuzným pečovatelem nemůže být dítě osvojeno (Nadační fond J&T, 2014).

2 Právní ukotvení pěstounské péče

Právní ukotvení pěstounské péče a obecně NRP je obsaženo v mnoha mezinárodních úmluvách a paktech. Mnohé z nich Česká republika ratifikovala a mnoho zákonů vychází právě z těchto paktů a úmluv, proto pokládám za důležité je alespoň okrajově přiblížit.

Základní práva dětí a rodin jsou obsažena ve Všeobecné deklaraci lidských práv - přijaté OSN v roce 1948, Úmluvě o právech dítěte - přijaté OSN v roce 1989, Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod - přijaté Radou Evropy v roce 1950, Mezinárodním paktu o občanských a politických právech - přijatém Radou Evropy v roce 1966 a v Mezinárodním paktu o ekonomických, sociálních a kulturních právech - přijatém Radou Evropy v roce 1966.

Ve vnitrostátních dokumentech jsou práva dětí a rodin obsažena v Ústavě České republiky (č. 1/1993 Sb.), Základní listině práv a svobod (č. 2/1993 Sb.), občanském zákoníku (č. 89/2012 Sb.), zákonu o sociálně právní ochraně dětí (č. 401/2012 Sb.), zákonu o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních (č. 333/2012 Sb.) a zákonu o sociálních službách (č.108/2006 Sb.).

Důležitým mezinárodním dokumentem je Úmluva o právech dítěte, která byla v roce 1989 přijata OSN. V rámci Úmluvy o právech dítěte byl zřízen Výbor pro práva dítěte, který kontroluje její dodržování. Česká republika ratifikovala Úmluvu o právech dítěte (dále jen Úmluva) v roce 1991 (Informační centrum OSN v Praze, [online]). *„Česká republika se přistoupením k Úmluvě o právech dítěte zavázala k respektování a zabezpečení práv dětí stanovených Úmluvou. Zajištění ochrany práv dětí je povinností celé společnosti, garantem této ochrany je stát“* (MPSV, 2013 [online]). Z tohoto důvodu byla vytvořena národní strategie „Právo na dětství“, která si klade za cíl vytvořit systém, který zajistí ochranu všech práv dítěte a naplňování jeho potřeb, zvyšování kvality života dětí a rodin, podporující všestranný rozvoj dítěte v jeho přirozeném prostředí nebo v náhradním rodinném prostředí, za spoluúčasti dítěte na rozhodovacích procesech, které se ho týkají. Přijetím této strategie neseme společnou odpovědnost, protože všechny děti mají právo na dětství (MPSV, 2013 [online]).

2.1 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Hlavní zákon, který upravuje NRP, je zákon o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen zákon o SPOD). Tento zákon byl novelizován k 1. 1. 2013. Hlavním hlediskem sociálně-právní ochrany dětí je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny. Vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči (Zákon o SPOD).

V prvním paragrafu zákona o SPOD se vymezuje sociálně-právní ochrana jako:

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny
- zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být vychováváno ve vlastní rodině

Novela tohoto zákona přinesla velké změny v oblasti pěstounské péče, na jednu stranu vytvořila lepší podmínky pro podporu pěstounské péče (lepší hmotné zabezpečení, podpůrné a odlehčovací služby), na druhou stranu zvýšila nároky na budoucí i současné pěstouny (vzdělávání, přípravy náhradních rodičů) (Sociální práce, 2012, č. 3).

2.1.1 Orgány sociálně-právní ochrany dětí

Orgány sociálně-právní ochrany (dále jen OSPOD) jsou **obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, krajské úřady, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí a Úřad práce České republiky** (Zákon o SPOD).

Z výše uvedených je OSPOD klíčovým orgánem ve spolupráci s rodinami v PP, který poskytuje sociálně-právní ochranu, obecní úřad s rozšířenou působností (Nadační fond J&T, 2014).

Sociálně-právní ochranu dětí zajišťují také obce a kraje v samostatné působnosti a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně právní ochrany pověřeny, které však nejsou orgány sociálně-právní ochrany dětí (MPSV, 2013, [online]).

Subjekty, které v pěstounské péči vstupují do výkonu PP, jsou **OSPOD dítěte**, **OSPOD pěstouna**, popřípadě OSPOD biologického rodiče v případě, že je jiný než dítěte, **subjekt**, se kterým je uzavřena dohoda o výkonu PP a **krajský úřad**. OSPOD dohlíží na psychický a fyzický vývoj dítěte. Vytváří individuální plán ochrany dítěte a vytváří dokumentaci o dítěti v PP (Zákon o SPOD).

2.2 Podpůrné služby pro pěstouny

Jedna ze zásadních změn v oblasti NRP, která proběhla s přijetím novely je, že stát garantuje pěstounům jak finanční podporu při výchově dětí, tak služby s tím spojené. Tyto služby jsou hrazeny ze státního příspěvku na výkon pěstounské péče. Odborné doprovázení a služby mohou dobře reagovat na specifické a individuální potřeby pěstounů a jim svěřených dětí (Triáda, 2014). Další významnou změnou je, že došlo k posílení zapsaných spolků, které se staly nezbytnou součástí systému služeb pro náhradní rodiny (Autorský kolektiv Rozum a cit). Pokládám za důležité vysvětlit, že zapsané spolky byly dříve neziskové organizace, ale s novým občanským zákoníkem, který nabyl účinnosti k 1. 1. 2014, byl termín nezisková organizace zrušen (Občanský zákoník).

Právo na služby, ale i povinnosti spojené s výkonem PP, vznikají podepsáním dohody o výkonu pěstounské péče. Dohodu o výkonu pěstounské péče uzavírají pěstouni buď s obecním úřadem s rozšířenou působností (státní institucí) nebo s pověřenou osobou na základě pověření krajských úřadů k sociálně-právní ochraně dětí (nestátní institucí) (Zákon o SPOD). Obvykle se jí říká „doprovázející organizace“ (Nadační fond J&T).

Pěstouni mohou zrušit dohodu o výkonu pěstounské péče bez udání důvodu. Obecní úřady a zapsané spolky jen ze zákonem daných důvodů (Zákon o SPOD).

Služby, které níže popisuji, vycházejí z práv pěstounů, které jsou dány zákonem o SPOD. V praxi některé doprovázející organizace poskytují mnoho jiných doplňujících služeb, které nevycházejí z povinností a práv obsažených v zákoně (Nadační fond J&T). Příkladem může být „Svépomocná skupina pro pěstouny – příbuzné svěřených dětí,“ tj. skupina pro pěstouny, kteří pečují o dítě v příbuzenské linii. Tuto skupinu založil zapsaný spolek Rozum a Cit v roce 2009 na základě poznatků z praxe, kdy zjistil specifické potřeby a problémy této podskupiny PP. Dalším důvodem byla velká izolovanost těchto rodin. V této skupině příbuzní sami určují témata, která jsou pro ně důležitá (Autorský kolektiv Rozum a Cit).

Jedná se především o tyto služby:

Doprovázející organizace, se kterou má pěstoun uzavřenou dohodu, má povinnost **sledovat naplňování dohody** neboli „doprovázení rodin“. Služba zprostředkovaná odborníkem – průvodcem rodiny, který pomáhá rodičům zorientovat se ve vnitřním světě dětí, pomáhá najít individuální přístupy k jednotlivým dětem, aby pěstouni mohli dětem poskytnout co možná nejvhodnější podmínky pro rozvoj dítěte. Tato služba vedle podpory, kterou rodině poskytuje, slouží také jako prevence. Doprovázející organizace musí minimálně jednou za dva měsíce uskutečnit osobní kontakt s pěstouny a dětmi v jejich péči. V případě, když je dohoda uzavřena s nestátní institucí, má tato nestátní instituce povinnost podávat jednou za půl roku zprávu o průběhu PP příslušnému OSPOD pěstounů (Autorský kolektiv Rozum a cit).

Jedna ze základních služeb pro pěstouny je **odlehčovací služba**. Pěstoun má právo, aby mu doprovázející organizace pro dítě, které je starší 2 let, zajistila péči v rozsahu 14 dní za rok. Pěstoun má právo načerpat nové síly (Autorský kolektiv Rozum a Cit).

Další službou je **respitní péče**. V případě, kdy pěstoun onemocní, či si musí vyřídit nezbytné osobní záležitosti, má doprovázející organizace povinnost zajistit péči o dítě (Autorský kolektiv Rozum a Cit).

Asistovaný kontakt je služba, při které doprovázející organizace zajišťuje kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou. Povinnost každého pěstouna je podporovat kontakt dítěte a jeho příbuzných. Kontakt s biologickou rodinou je stěžejní při vytváření identity dítěte, je to však náročný a těžký úkol pro pěstouny, proto mají ze zákona nárok na pomoc v této oblasti (Autorský kolektiv Rozum a Cit). Pěstouni mají právo a povinnost se **vzdělávat**. Myšlenka vzešla z názoru, že samotné přípravy pěstounů nestačí a je potřeba, aby pěstouni získávali informace i v průběhu PP. Doprovázející organizace mají povinnost zprostředkovat bezplatné vzdělávání pěstounů v oblasti výchovy a péče. Vzhledem k tomu, že PP je považována za službu dítěti, je potřeba pomoci pěstounům se vzdělávat a získávat nové pohledy na problematiku spojenou s NRP. Pěstoun se musí vzdělávat minimálně 24 hodin za rok (Autorský kolektiv Rozum a Cit).

Pěstouni mají také právo, aby jim doprovázející organizace zprostředkovala nebo sama poskytla **poradenskou pomoc** (Zákon o SPOD).

2.3 Statní příspěvky a dávky v pěstounské péči

Podle zákona SPOD se odměňuje jinak pěstounská péče a pěstounská péče na přechodnou dobu. Pěstounská péče na přechodnou dobu je více hmotně zajištěná než PP. V případě příbuzenské pěstounské péče nemusejí být tyto dávky přiznány vůbec. Toto stanovisko může být na úkor opomíjené cílové skupiny mezi náhradními rodinami - pěstounů prarodičů, kteří tvoří více jak polovinu PP. Drtivá většina těchto rodin potřebuje finanční podporu od státu. Tyto dávky jsou pro ně podstatné a neobejdou se bez nich. Zejména v případech, kdy vychovává děti jen jeden prarodič – důchodce, je jejich finanční situace zvládnutelná jen díky těmto dávkám (Edice Otevíráme, 2012, č. 1). Nožířová ve své knize poukazuje na fakt, že je velký rozdíl, zda příbuzenskou PP vykonává babička, které je 40 let, má manžela a je výdělečně činná, nebo babička, které je přes 60 let, je vdova, je nemocná nebo žije v nájmu. Aktuálně se diskutuje o vyživovací povinnosti prarodičů ke svým vnoučatům, kterou prarodiče skutečně mají. Autorka se však domnívá, že i přesto by měli být prarodiče finančně oceněni. Prarodiče místo poklidného života řeší výchovu svých vnoučat, kterou již jednou řešili, jen byli o mnoho let mladší (Nožířová, 2012).

Dávky pěstounské péče jsou podle zákona o SPOD (§ 47):

- 1) *Příspěvek na úhradu potřeb dítěte* – tento příspěvek slouží k úhradě potřeb nezaopatřeného dítěte svěřeného do pěstounské péče. Do zletilosti dítěte se tento příspěvek vyplácí pečující osobě, při dosažení zletilosti tento příspěvek pobírá dítě. Výše se odvíjí od věku dítěte v PP, v případě postižení podle jeho stupně. Tento příspěvek se vyplácí měsíčně.
- 2) *Odměna pěstouna* – nárok na odměnu má pěstoun i osoba, která čeká na svěřením dítěte do PP. V případě, kdy o dítě pečují manželé, náleží odměna jen jednomu z nich. Do roku 2012 bylo možné, aby odměnu za určitých podmínek pobírali oba manželé. Bylo to v případech, kde jeden z manželů se výlučně staral jen o dítě, které bylo například těžce handicapováno (Triáda, 2014). Odměna se vyplácí měsíčně a to do ukončení PP. Odměna pěstouna se považuje za příjem ze závislé činnosti.
- 3) *Příspěvek při převzetí dítěte* – tento příspěvek náleží pěstounovi při převzetí dítěte. Výše se odvíjí od věku svěřovaného dítěte. Jedná se o jednorázový příspěvek, který by měl pokrýt náklady spojené s přijetím dítěte.

- 4) *Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla* – tento příspěvek náleží osobě, která pečuje minimálně o tři nezaopatřené děti. Příspěvek slouží k pořízení nového motorového vozidla nebo na nezbytnou opravu již koupeného vozidla. Výše příspěvku činí 70% z celkových nákladů na motorové vozidlo či jeho opravu, maximálně však 100 000 Kč.
- 5) *Příspěvek při ukončení pěstounské péče* – tento příspěvek se vyplácí dítěti, které bylo v PP, a to ke dni zániku PP. Tento příspěvek je jednorázový ve výši 25 000 Kč.

Dávky pěstounské péče vyplácí krajská pobočka Úřadu práce, která je příslušná k rozhodování o dávkách. Více informací o výši jednotlivých dávek je obsaženo v tabulce v Příloze č. 3.

Státní příspěvek na výkon pěstounské péče podle Zákona o SPOD (§ 47) je příspěvek od státu, na který má nárok státní nebo nestátní instituce, které uzavřela s pěstounem dohodu o výkonu pěstounské péče. Příspěvek je určen na pokrytí nákladů vynaložených na zajišťování pomoci pečujícím osobám a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí. Jeho výše činí 48 000 Kč za rok. O přiznání tohoto příspěvku rozhoduje krajská pobočka Úřadu práce na žádost instituce.

3 Příbuzenská pěstounská péče

V případech, kdy PP vykonává příbuzný dítěte, mluvíme o příbuzenské pěstounské péči (dále jen PPP). PPP je v České republice preferovaný typ NRP pro děti, které z různých důvodů nemohou žít se svojí biologickou rodinou (Lexová, Pazlarová, Štokrová, Matoušek). Jedním z důvodů velikosti této skupiny je fakt, že podle Občanského zákoníku (§ 956 nebo § 962) by se vždy měla dát přednost příbuzné či blízké osobě před péčí jiné osoby, ledaže by to bylo v rozporu se zájmem dítěte.

Příbuzným je podle Občanského zákoníku (§ 22) osoba, která je s dítětem v přímé pokrevní linii (předci a potomci) nebo ve vedlejší pokrevní linii, to znamená, že mají společného předka (strýcové, tety, bratřenci).

Podle posledního Ročního výkazu o sociálně-právní ochraně dětí za rok 2015 je v PPP více jak 73 % dětí z NRP. Z toho je většina dětí (58 %) svěřena do péče prarodičů, v 15 % do péče jiných příbuzných, kteří již nejsou specifitěji rozděleni, předpokládá se, že jde hlavně o strýce a tety dítěte, více viz Tabulka č. 1.

	Vztah k dítěti		
	Prarodiče	jiný příbuzný	Cizí
Pěstounská péče	6 026	1 633	2 805
Pěstounská péče na přechodnou dobu	0	12	642
Poručenství s osobní péčí poručníka	1 129	486	1 690
Péče jiné osoby	3 677	467	313

Tabulka č. 1 – Vztah pěstouna k dítěti v NRP za rok 2015 (Zdroj: MPSV, 2016, [online])

Z toho vyplývá, že v České republice převládá PPP. Pro srovnání v roce 2009 byl ve Spojených státech amerických průzkum, který zjistil, že více než 3 milióny dětí nežije s vlastními rodiči. Z toho 80 % dětí bylo v péči příbuzných, z 59 % u svých prarodičů. Z toho vyplývá, že čísla, která se objevují v ČR, nejsou ojedinělá (Denby, 2015).

Zajímavé je zjištění z výzkumu zaměřeného na formy NRP v Moravskoslezském kraji, který zjistil, že děti se smyslovým, tělesným nebo psychickým hendikepem bývají ze 74 % umisťovány do péče cizích osob spíše, než do péče příbuzných. To je opak umisťování dětí bez těchto hendikepů (Triáda, 2014).

Děti jsou do péče příbuzných umisťovány v různých časových intervalech. Důvody mohou být různé.

V publikaci Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými (2014) se rozděluje 3 různé možnosti umístění dítěte do péče PPP (Nadační fond J&T, 2014):

- **Náhlé umístění** (bez možnosti dlouhodobého procesu zrání pečovateli k pěstounské péči) – Dítě je do jejich péče umístěno na základě dohody nebo předběžného opatření. Budoucí pečovatel se musí rychle rozhodnout, jestli se o dítě postará a nabídne mu domov. Někdy pečovatel opomíjí své potřeby a podřizuje vše potřebám dítěte. Mnohdy souhlasí s péčí o děti pod nátlakem situace. Čas dozrát k uvědomělému rozhodnutí bývá většinou nedostatečný.
- **Umístění k příbuzným jako přechodné řešení** – Dítě může být umístěno do péče příbuzných na přechodnou dobu, než se dítěti najde vhodnější způsob péče. Je to pozitivnější alternativa než pěstounská péče vykonávaná cizí osobou nebo pobyt v ústavním zařízení. Snižuje se tím traumatická situace, která působí na dítě. Pro dítě je podstatně méně traumatizující rychlý převoz k babičce než do ústavu.
- **Umístění k příbuzným po pobytu v ústavu nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc** – V některých případech příbuzní netuší, jak závažná situace se děje v rodině dítěte a o umístění dítěte do ústavního zařízení nebo do péče cizí osoby nevědí. Někdy se stává, že děti jsou tedy nejdříve umístěny do ústavu, i když příbuzný je ochoten si je vzít do své péče. Návraty nemusí být jednoduché. V těchto případech je častější, že citové vztahy mezi těmito příbuznými z části nebo úplně chybí. Dále se rodiny musí vyrovnat s negativními důsledky ústavního zařízení, viz kapitola 1. V případech umístění dítěte do ústavní péče mají soudy povinnost pravidelně prozkoumávat a přehodnocovat, zda trvají důvody tohoto krajního řešení (Nadační fond J&T, 2014).

Někdy biologičtí rodiče nechtějí, abych jejich dítě vychovával někdo v rodinném prostředí nebo dokonce jejich příbuzní. Důvody jsou různé. Například se mohou bát, že by jim dítě poté nechtělo vrátit nebo by dítě samo odmítalo návrat k nim. Zajímavá je kazuistika z knihy Sborník dobré praxe, ve které je popsán příběh tety, které se snažila, aby jí byl svěřen její synovec do péče přes 4 roky. Synovec žil do té doby v dětském domově. Když konečně přišel do rodiny, byl velmi opožděný a nedůvěřivý vůči rodině (Lexová, Pazlarová, Štokrová, Matoušek, s. 85-91). Celá kazuistika je přiložena v Příloze č. 4.

3.1 Důvody svěření dítěte do příbuzenské pěstounské péče

Jak bylo již výše zmíněno, podle zákona by se měla upřednostňovat péče příbuznými. V případě, že tato osoba má záruky řádné péče, má trvalé bydliště na území České republiky a souhlasí se svěřením dítěte do její péče, je zpravidla dítě umístěno k ní (Nadační fond J&T, 2014).

Motivy vzniku PPP jsou jiné než u běžné PP. Na rozdíl od běžného pěstouna, příbuzný většinou dlouhodobě neuvažuje o přijetí dalšího člena rodiny. Neprochází procesem rozhodování a získávání informací o NRP. Příbuzní, zejména prarodiče, jsou mnohdy postaveni před rychlou volbu bez možnosti přípravy nebo alespoň času na přijetí takové změny. Někteří z nich v této době prožívají krizi, přehodnocují vztah k rodiči dítěte i k dítěti samotnému (Nadační fond J&T, 2014). Příbuzní – prarodiče se stávají „znovu rodiči“ většinou náhle z vyústění dlouhodobých problémů v rodině (Uhlířová a kol., 2010, s. 6). Na druhou stranu, někdy sami příbuzní mohou požádat o svěření dítěte do jejich péče, protože usoudí, že i přes pomoc, kterou rodičům poskytnou, je jejich péče nedostatečná. V těchto případech příbuzenští pěstouni krok převzetí péče o dítě pečlivěji zvážili. Pořád však zůstává fakt, že chtějí pomoci konkrétnímu dítěti z jejich rodiny, ne obecně dítěti bez vlastní rodiny (Nadační fond J&T, 2014).

Nejčastější důvody svěření dítěte do PPP (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová; 2009):

- Náhlé úmrtí z důvodu nehody nebo nemoci rodičů
- Úmrtí jednoho z partnerů, které vede k tomu, že druhý partner situaci nezvládá a děti opouští
- Mládí a nezralost matky, která péči o své dítě nezvládá

- Odebrání dítěte rodiči, který žije sociálně patologickým způsobem života
- Psychiatrická diagnóza rodičů
- Rodiče jsou ve výkonu trestu
- Rodiče, u kterých se projevila závislost na drogách či alkoholu

Praxe ukazuje, že se PPP velmi odlišuje od jiných forem NRP, ve kterých dítě nevychovával jeho příbuzní. Mají jiné potřeby, tempo, v některých případech i postoje (Nadační fond J&T, 2014).

3.2 Příbuzní v roli pěstouna v příbuzenské pěstounské péči

Z výše uvedených statistik vychází, že nejčastěji jsou v roli pěstouna prarodič dítěte. V dalších případech se jedná například o péči tet a strýců, dospělých sourozenců i velmi vzdálených příbuzných dětí. Každý z těchto případů si nese specifické složitosti závislé na rodinné roli a příbuzenskému vztahu k dítěti (Uhlířová a kol., 2010).

V případech, kdy výchovu a péči dítěte přebírá **zletilý sourozenec**, se jedná o složitou situaci, kdy se mladý člověk rozhodne převzít péči o dítě a do určité míry se na dlouhou dobu vzdává svých vlastních cílů a snů spojených s prací, kariérou, partnerským vztahem a zakládáním vlastní rodiny. Tyto vlastní potřeby se střetávají s myšlenkou postarat se o svoji nejbližší rodinu – sourozence. Hodně toho spolu zažili a vydrželi a zletilí sourozenci cítí odpovědnost vůči mladším. Je potřeba, aby si pěstoun-sourozenec ujasnil osobní směřování, svá přání a jejich možné omezení, názor případného partnera, dobu péče o sourozence, úskalí výchovy atd. Je potřeba pracovat s rolemi, které se změní. Sourozenec se zároveň stane „rodičem“, to je velká změna jak pro samotného pečujícího, tak pro dítě, o které je pečováno (Nadační fond J&T, 2014).

V situacích PPP vykonávanou **strýci a tetami** je věkový rozdíl většinou běžný jako v nepříbuzenských pěstounských rodinách. Na rozdíl od sourozenců, kde bývá věkový rozdíl nízký a od prarodičů, kde naopak bývá věkový rozdíl vysoký. Většinou v té době sami mívají děti. Tyto děti si musejí zvyknout na fakt, že mají de facto nové sourozence a musí dojít k přijetí tohoto faktu. Tety i strýcové se také musejí vypořádat s tím, že mimo svých vlastních dětí se musejí starat i o své synovce a neteře.

I v „normálních rodinách“ pomáhají **prarodiče** svým vnoučatům s důležitými rozhodnutími a životními kroky. Pomáhají jim přenášet se přes těžká období jako rozvod

rodičů nebo i selhávání ve škole. Pomáhají rodičům s výchovou, tráví čas s vnoučaty. Toto všechno je založeno na určité prarodičovské roli, které je dána již generacemi. V pěstounství se, stejně jako u sourozenců, objevuje více rolí, které se musí skloubit. Prarodič se stává i rodičem. Vedle role utěšitele a rádce se objevuje i výchovná role (Hanušová, Jeníčková, Uhlířová, 2009).

Příbuzný může mít obavy, zda není na výchovu příliš mladý nebo naopak starý. Z toho mohou vyplynout nepřátelské pocity vůči dítěti. Cítí, že mu bere energii, čas, klid, kterého by si užíval v důchodu, při studiích atd. Může svou výchovnou roli vzít agresivně a dítěti v některých situacích vyčítat, čeho všeho se kvůli němu musel vzdát nebo naopak být velmi pasivní a nechat dítě, aby si dělalo, co chtělo. Nebo se může vžít do role „oběti“ a obětovat všechno pro blaho dítěte. Ani to není z dlouhodobého hlediska dobře, protože jeho potřeby, které opomíjí, dřív nebo později vyplynou na povrch. Podle Uhlířové a kol. (2010) je nejlepší možnou rolí „pečovatel manažer“, který myslí na své potřeby, na potřeby dítěte i ostatních členů domácnosti (Uhlířová a kol., 2010).

3.3 Biologický rodič v příbuzenské pěstounské péči

Rodiče dítěte jsou ošemetným a citlivým tématem v NRP, v PPP může být kontakt ještě složitější. Náhradní rodiče i příbuzní by měli dítěti umožnit a dovolit, aby se s biologickým rodičem stýkal nebo o něm alespoň mohl mluvit. Nebát se tohoto tématu a být dítěti dobrým komunikačním partnerem, kterému se může dítě svěřit se svými vzpomínkami a může mu s pocitem bezpečí pokládat otázky (Uhlířová, 2014).

Je vhodné, aby byly upraveny podmínky styku dítěte a rodiče, kterými se omezí případné komplikace a vyhrocení nastalých situací. Dohoda mezi rodiči a pěstouny může utlumit určité emoce a pomoci předejít případným nedorozuměním. Je dokázáno, že podporování vztahů a kontaktu mezi rodičem a dítětem zvyšuje možnost navrácení dítěte do péče rodiče, protože se zvyšuje motivace rodiče pracovat na svoji aktuální situaci, která zapříčinila odebrání dítěte z jeho péče. Je-li odloučení dítěte a rodiče delší, snižuje se motivace ke změně svého dosavadního života. Kontakt dítěte v PPP je snazší po praktické stránce (kontaktní údaje, místo pobytu), ale v některých případech bývá náročnější z hlediska emocí, a to jak na straně rodičů, tak příbuzných. I v případech PPP je vhodné sepsat dohodu, i když příbuzní mají často pocit, že si to musí vyřešit sami a „netahat do toho nikoho jiného“. Právě proto, že rodiče a

příbuzní mají mezi sebou mnoho nedořešených témat, bývají setkání velmi emočně náročná a doprovázená hádkami, je potřeba podpora třetí strany (Nadační fond J&T, 2014).

V podporování vztahu mezi rodiči a dítětem v PP musíme být však opatrní. Všeobecně panuje názor, že je kontakt s biologickou rodinou prospěšný pro utváření identity dítěte. Na druhou stranu Sobotková a Očenášková (2013) ve své knize uvádějí a připomínají, že je absurdní usuzovat, že je vždy ohrožen zdravý vývoj dítěte v případech, kdy je dítě úplně separováno od biologických rodičů, když dítěti neumožňovali nebo dokonce ohrožovali jeho zdravý vývoj. Právo na kontakt dítěte s rodiči nelze popřít, ale je důležité rozlišovat mezi případy, kdy dítě není v péči biologických rodičů kvůli neschopnosti řádně o něho pečovat a mezi případy, kdy dítě ohrožují. Je důležité posuzovat každý případ individuálně a omezit možnost, že je kontakt s rodiči řízen spíše ideologií než reálným vplynutím z potřeb dítěte (Sobotková, Očenášková, 2013).

Ve vztahu biologického rodiče a dítěte má být dítě především chráněno a ne vystavováno stresujícím situacím vyplývajících ze vzájemného kontaktu. V jiném případě by již byly hájeny zájmy rodiče a ne dítěte. Kontakt dítěte a biologického rodiče je oprávněný tehdy, kdy naplňuje potřeby dítěte (Neil, Howe, 2004).

Někdy je kontakt nemožný nebo velmi ztížený. Rodič může být ve vězení nebo nemá zájem o kontakt s dítětem, případně se při návštěvách dítěte nevhodně chová. Je však důležité o biologických rodičích mluvit. V případě PPP bývá toto téma bolestné pro obě strany. Jak dítě, tak příbuzný musí pracovat se svými pocity, které v nich debata vyvolává. V některých případech dítě toto téma samo neotevřít nebo se mu brání. Důvodem může být jakási jeho vlastní obrana, protože děti mají tendenci žít přítomností a nezabývat se minulostí, která je pro ně bolestná. Je však důležité upozornit na fakt, že dítě na své rodiče nezapomnělo a s největší pravděpodobností ho trápí mnoho nezodpovědných otázek. Někdy příbuzný o rodičích mluvit nechce, aby nezranil dítě nebo sám sebe. V jiných případech se dítě naopak neptá, aby nezranilo příbuzného (Uhlířová, 2010).

3.4 Dítě v příbuzenské pěstounské péči

V případě PPP dítě většinou nevytváří nové vazby na cizí osoby, ale kontinuálně pokračuje v již navázaném vztahu. Dítě se však musí vyrovnat se ztrátou rodiče či rodičů a zvyknout si na jisté změny. Příkladem může být změna bydliště, nový pokoj, nová škola a

kamarádi. V případě péče strýce či tety většinou na nové „sourozence“. Dítě může pociťovat vinu, povinný vděk příbuznému, strach z neznámého či může truchlit po rodiči. Dítě bývá zmatené a ničemu nerozumí. Je důležité, aby se příbuzný pokusil s dítětem o jeho pocitech mluvit a pomoci mu se s nimi vypořádat (Uhlířová a kol., 2010).

Děti v PPP a obecně děti v NRP potřebují zvýšenou péči. Před umístěním i během umístění do péče si děti prošly traumatickými situacemi, se kterými se většinou neumí samy vypořádat. Proto je důležité, aby si příbuzní byli vědomi specifík, které si dítě s sebou do rodiny přináší. V souvislosti s NRP se mluví o tzv. terapeutickém rodičovství. Matoušek (2013) definuje terapeutické rodičovství jako soubor specifických strategií, které by měl náhradní rodič používat při výchově dětí v NRP. Terapeutické rodičovství není totéž, co dostatečně dobré rodičovství, se kterým si rodič vystačí při výchově netraumatizovaných dětí. Náhradní rodič by, mimo dostatečného reagování na běžné potřeby měl umět pomoci dítěti vyrovnat se s traumaty nebo alespoň na ně přiměřeně a adekvátně reagovat (Matoušek, 2013).

3.5 Pozitiva příbuzenské pěstounské péče

PPP může mít mnoho úskalí a rizik, která bývají vyšší oproti běžné PP. Na druhou stranu PPP může nabídnout i mnoho výhod a předností, které nepříbuzenské pěstounské rodiny nemohou nabídnout či poskytnout v takové míře nebo přirozenosti, jako tato forma.

Pozitiva i rizika, která jsou níže popsána, jsou zaměřena hlavně na problematiku PPP vykonávanou prarodiči.

Jedna z výhod PPP je, že ze sociobiologického hlediska je pro pečující snazší pečovat o geneticky spřízněnou osobu. Za hlavní důvod můžeme považovat **snahu zachovat své geny** v další generaci. Lidé jsou geneticky naprogramováni pečovat o další generace svého rodu (Lexová, Pazlarová, Štokrová, Matoušek, s. 85).

Dítě nebývá vytrženo z prostředí, které je mu známé a zůstává se svojí rodinou, která má podobné návyky a zvyky jako rodina nukleární (Farmer, Moyers, Stein, 2008). Z určitého pohledu je příbuzenská péče nejvhodnější variantou. Většinou se noví pečovatelé a děti znají. Dítě **zná prostředí**, do kterého přichází, tudíž trauma z odchodu z nukleární rodiny bývá menší (Pazlarová, 2014, s. 149). I drobnosti, jako je podobný stolovací pořádek nebo jídelníček, dítěti pomáhají v adaptaci na vzniklou situaci (Lexová, Pazlarová, Štokrová, Matoušek, s. 85).

Dítě a pečovatel mají mezi sebou **citový vztah**, který zejména v případech, kdy se jedná o prarodiče, trvá od útlého věku dítěte. Často dítě chránili před nevhodným zacházením rodičů. Mají mezi sebou vytvořený vztah a dítě pociťuje k této osobě důvěru, která mu pomáhá se rychleji sžít s odchodem z nukleární rodiny. Další výhodou známého prostředí a osob je, že dítě si nemusí zvykat na nové prostředí a vyhodnocovat možné potencionální ohrožující faktory a tím pádem má větší prostor, aby si zvyklo na změnu týkající se odchodu od rodičů (Nadační fond J&T, 2014, s. 13).

Dítě neztrácí vlastní identitu. Ve většině případů je snazší kontakt s dalšími příbuznými dítěte, školou, kamarády. **Zůstává součástí vlastní rodiny**, neztrácí identitu. Odpadá pátrání po historii vlastní rodiny, které trápí většinu dětí v NRP (Nadační fond J&T, 2014, s. 14). Děti ve výchově příbuzných nejsou tolik stigmatizovány jako děti v běžné PP. PPP je častá a mnoho lidí zná kolem sebe více osob, které prošly touto formou NRP, než u jiných forem (Uhlířová a kol., 2010, s. 52).

V některých publikacích se uvádí jako další výhoda **snazší kontakt s biologickými rodiči**. Příbuzenští pěstouni sami komunikují s biologickými rodiči, znají je, mají na ně kontakt. Je pro ně snazší pozvat je k nim domů, sjednat schůzku, odhadnout jejich chování. Je však nutné poznamenat, že vztah mezi nimi může být jak výhodou, tak velkým rizikem (Uhlířová a kol., 2010). Rizikům PPP je věnována následující podkapitola.

V publikaci *Ve výchově příbuzných* (2010), která se zabývá hlavně péčí prarodičů, se na pozitiva PPP dívá i z pohledu pozitivního dopadu výchovy na život prarodiče. Můžeme konstatovat, že péče o jejich vnoučata může vést k pocitu, že dělají správnou a smysluplnou věc. Při péči o vnoučata mohou duševně omládnout. V případech úmrtí jejich dětí jsou „donuceni“ se rychleji vyrovnat s jejich ztrátou (Uhlířová a kol., 2010, s. 51).

3.6 Rizika příbuzenské pěstounské péče

Výše jsou popsány výhody PPP. Vedle nich má PPP i svá specifická rizika.

Jeden z nejdiskutovanějších rizik v oblasti NRP je možné opakování **nevhodných vzorců výchovy** (Lexová, Pazlarová, Štokrová, Matoušek, s. 85). V některých případech opravdu může dojít k opakování nevhodného chování a chyb, na druhou stranu toto může být předsudek, který negativně ovlivňuje prostředí v rodině. Často si sami příbuzní, zejména prarodiče, kladou otázku, zda osud jejich dítěte není jejich chybou. Podle publikace Náhradní

rodinná péče vykonávaná příbuznými je vždy pozitivní, pokud jsou si příbuzní takového rizika vědomi a aktivně s ním pracují. Z důvodu, že děti jsou do PPP umísťovány tzv. nezprostředkovaně, neprovádí se odborné posouzení jejich schopností pro výchovu dětí. Ve výchově dítěte může příbuzný aplikovat tentýž nevhodný potencionálně ohrožující výchovný model (Nadační fond J&T, 2014).

Někdy příbuzní nerozumí a nechápou, čím si děti prošly (citová deprivace, neuspokojování potřeb viz kapitola 1). Přistupují k výchově stejně, jako když byli vychovávaní oni nebo jak vychovávali své děti a přehlíží fakt, že tyto **děti potřebují speciální péči** a mají speciální potřeby. Matějček (1999) konstatuje, že v případech, kdy dítě vychovávají prarodiče, zahrnují dítě přemírou lásky a jsou k němu velmi shovívaví (Matějček, 1999). Děti, které si prošly traumaty spojenými s odchodem z nukleární rodiny, potřebují vedle lásky a podpory i pevné hranice.

PPP vykonávaná prarodiči v pokročilém věku přináší **riziko onemocnění a celkového snížení aktivity z důvodu věku**. S rostoucím věkem se potíže zvětšují a zároveň roste nejistota budoucnosti svěřeného dítěte. V některých případech zasvěcují veškerý čas a péči dítěti a na sebe nehledí, což vede k zanedbávání svého zdraví a tím i k zanedbávání budoucnosti dítěte (Nadační fond J&T, 2014, s. 17). Dalším rizikem spojeným s věkem pečovatele může být plynoucí čas, dítě stárne a dospívá a péče o něj se může stát velmi náročnou a nad možnosti pečovatele (Lexová, Pazlarová, Štokrová, Matoušek).

Někteří autoři uvádějí jako další riziko možnou negramotnost příbuzných. Je možné, že pro ně bude obtížnější být podporou dítěti při **plnění školních povinností** (Nadační fond J&T, 2014).

Velkým rizikem mohou být konflikty a celkově **narušené vztahy v rodině**. Tyto vztahy mají negativní dopad na vytváření osobnosti dítěte, zejména v případech, kdy je dítě přímo vystaveno konfliktům a fyzickému násilí. Někdy dochází k otevřenému odmítání styku s rodiči dítěte (Nadační fond J&T, 2014, s. 17). Kritizování, zesměšňování, pomlouvání a nadávání na biologické rodiče. Přehnaná kritika a naopak obhajování chování a počínání rodičů vytváří v dítěti zmatek. V knize The Connected Child autoři knihy radí, že na každou otázku mají náhradní rodiče (v tomto případě prarodiče) odpovídat pravdivě a objektivně, nebyt přehnaně kritičtí, ale ani nelhat, i když důvodem může být to, že chtějí dítě ušetřit nemilé pravdy. V případě, že neumí odpovědět, přiznat, že odpověď na jeho otázku neznají a nevymýšlet si nepravdivé teorie (Purvis, Cross, Sunshine, 2007). Odpovídat objektivně, bez

citového zabarvení, je samozřejmě pro příbuzné pečovatele velmi těžké. Z tohoto důvodu, můžeme **kontakt s biologickou rodinou** považovat za riziko a v jiných případech za výhodu, podle vztahů a vazeb v jednotlivých rodinách. K tomu se vyjadřují Gabriel a Novák (2008), prarodiče mnohdy vykazují extrémní postoje k rodičům dítěte. Brání rodičům při styku s dětmi, protože se snaží dítě – vnouče chránit před jeho nepříznivými vlivy a to i v případech, kdy kontakt s rodiči by byl pro dítě příznivý. Nebo naopak podporují tento vztah, i když pro dítě není kontakt prospěšný a omlouvají chování rodičů (Gabriel, Novák, 2008).

S tímto rizikem úzce souvisí **nežádoucí zásahy rodičů dítěte**. Vzhledem k příbuznosti biologičtí rodiče vědí, kde žijí a mohou narušovat jejich soužití. Znájí se, tudíž odpadá i ostych vůči pěstounům. Dítě se dostává do nepříjemné situace, ve které se střetávají jeho blízké osoby a vytváří to v něm zmatek. Pro příbuzenské pěstouny je někdy nepříjemné a obtížné oznámit toto počínání, protože to mohou vidět jako zradu či udání blízké osoby (Lexová, Pazlarová, Štokrová, Matoušek).

Za riziko se považuje i to, že některé příbuzenské rodiny nechtějí nebo velmi nerady **spolupracují s odborníky**. Tuto spolupráci vnímají negativně, jako zásah do soukromí rodiny. Chtějí být vůči okolí co nejnormálnější, obtížně přijímají pomoc zvenčí (Lexová, Pazlarová, Štokrová, Matoušek). V praxi se často stává, že příbuzní pěstouni, zejména prarodiče, odmítají odbornou pomoc. Prarodič pěstoun věří, že když zvládl výchovu svých dětí, zvládne sám i výchovu vnoučat, což je jeden z důvodů, proč jsou méně připraveni přijmout pomoc a rady od odborníků (Matějček, 1999).

Za další riziko považují **mezigenerační rozdíly**, které plynou z PPP vykonávané prarodičem. I když každé výše zmíněné riziko s tímto pojmem souvisí, tuzemská literatura se nezabývá mezigeneračními rozdíly v kontextu PP nebo NRP detailněji. Téma mezigeneračních rozdílů nebo naopak pospolitostí podrobněji rozebírám v následující kapitole.

4 Mezigenerační vztahy a rozdíly v kontextu příbuzenské pěstounské péče

4.1 Mezigenerační vztahy

Společnost je složena z osob různého věku. Členové určité věkové skupiny jsou příslušníky jedné generace. Tyto skupiny jsou ve vzájemné interakci, čímž vytváří mezigenerační vztahy. Mezigenerační vztahy jsou realizovány v různých kontextech a prostředí – na pracovištích, ve vzdělání, ve službách, ale hlavně v rodinách. V rodinách jsou nejčastěji tři generace – dítě, rodiče a prarodiče (Horáková, Šujanová, Vidovičová, 2014, s. 265).

Rodina se tedy skládá nejčastěji z níže popsaných generací, které vytvářejí mezigenerační vztahy.

- **Prarodič** – za prarodičovské období můžeme považovat střední zralý věk (45-49 let) a rané stáří (60-74 let). V některých případech mohou být však i mladší nebo naopak o mnoho let starší (Haškovcová, 2010).
- **Rodič** – za rodičovské období považujeme mladou dospělost (20-30 let) i střední dospělost (30-60 let) (Žumárová, Balogová, 2009).
- **Dítě** – období dětství je od narození do dospívání (11-22 let) (Žumárová, Balogová, 2009).

V posledních desetiletích došlo k radikální změně ve struktuře rodiny i jejího chápání. Z tradiční rodiny, ve které žilo více generací v jednom domě, rodiče vybírali svému dítěti budoucího manžela a obecně starší generace více zasahovaly do života mladších generací. To se transformovalo do postmoderního pojetí rodiny. V postmoderní rodině žije v jednom domě jen nukleární rodina (rodiče a děti). Rodiče jsou v některých případech nesezdaní nebo dokonce dítě vychovává jen jeden z rodičů. Role rodičů a ovlivňování života dospělého potomka postupně klesá a slábne. Tím slábne i kontakt prarodičů a dětí (Možný, 2006, s. 23). I v dnešní době se samozřejmě vztah mezi vnoučetem a prarodičem vytváří a intenzivně trvá po jeho dětství a tento vztah může pokračovat a pokračuje i v dospělosti vnoučat. Ale v porovnání s dřívějším typem rodiny, ve které žilo více generací najednou nebo velmi blízko sebe, je kontakt méně intenzivní. To je jedna z příčin, proč se v dnešní době mluví o prohlubování vzdálenosti mezi jednotlivými generacemi (Žumárová, Balogová, 2009).

Mezigenerační vztahy a rozdíly se objevují hlavně mezi nejmladší s nejstarší generací. Zjednodušeně můžeme říci, že jsou to vztahy mezi vnoučaty a prarodiči. V českém prostředí jsou stáří a senioři vnímání negativně. Hlavně mladá generace má negativní postoj k starším generacím. Dokládá to také výzkum Žumárové (2012), která zkoumala názory mladé generace na seniory. Do výzkumu bylo zapojeno 522 respondentů, jejichž průměrný věk byl 16 let. Na otázku, zda jsou senioři důležití a přínosní pro společnost, odpovědělo 70 % dotazovaných, že podle jejich názoru nejsou senioři důležití ani přínosní pro společnost a jen 30 % si myslí, že ano. Z výzkumu vyplývá, že 60 % respondentů nemá se seniory žádnou pozitivní zkušenost. Ostatních 40 % respondentů oceňuje vyprávění seniorů o jejich zážitcích, váží si poskytování rad a oceňuje zkušenost a moudrost seniorů (Žumárová, 2012). Z výzkumu Haškovcové (2010) vzešlo, že se mladí lidé vyjadřují negativně jen obecně k celé společnosti starší generace. V případě, že jde o jejich vlastní prarodiče, se vyjadřují mnohem pozitivněji a přívětivěji (Haškovcová, 2010).

Obecně ve většině rodin mívají prarodiče lepší a bližší vztah s vnoučaty než se svými dětmi. Odpovědí na otázku, co spojuje mladou generaci a nejstarší generaci v rodině, může být to, že si obě tyto skupiny vytváří vlastní nový životní styl (Žumárová, Balogová, 2009). Životní styl chápeme jako individuální souhrn postojů a hodnot, které se odráží v činnostech člověka, jako utváření mezilidských vztahů, zálib, koníčků a názorů (Hartl, Hartlová, 2004). Z výzkumu, který prováděla Balogová (2009), ve kterém zjišťovala spojitost mezi starší a mladší generací na výzkumném vzorku 14 prarodičů a 14 vnoučat zjistila, že se prarodiče a vnoučata navzájem podporují a vyměňují si své hodnoty. Hovoří o tabuizovaných tématech, o kterých by s nikým jiným v rodině hovořit nemohli. Obecně mají prarodiče a děti více témat, než s ostatními členy rodiny, o kterých se mohou bavit (Žumárová, Balogová, 2009, s. 66-80). Díky vnoučatům nabývají prarodiče pocitu, že mohou někomu pomáhat a že jsou užiteční. To je velmi důležité, protože většina starších lidí se těžce vyrovnává s tím, že jim ubývají fyzické síly a objevují se zdravotní potíže. Vnoučata mohou prarodičům pomoci odlehčit jejich problémy a přinášet do jejich života nová témata. Vnoučata vzbuzují v prarodičích pocit vlastní kontinuity jejich vlastního životního příběhu, smyslu jejich života. Vzbuzují v nich pocit, že tu po nich „něco zbude“ (Šulová, 2010, s. 159).

4.2 Prarodič v roli rodiče

V kontextu PPP vedle role prarodiče a role vnoučete přibývá i role rodiče a dítěte. Obě strany musejí pozměnit jejich dosavadní vztah. Prarodič má v tomto případě vedle role rádce

a utěšovatele roli výchovnou a autoritativní. Gabriel a Novák (2008) uvádějí, že přes veškeré dobré úmysly při výchově dítěte se ne vždy prarodiče ubrání postupnému zhoršení schopnosti moci se vcítit do některých generačně vzdálených problémů vnoučat. Obtížně navazují kontakt s jeho přemodernizovaným, kognitivně a energicky náročným světem. Ostatně „internetová“ a „mobilová“ propast se dnes objevuje již mezi dětmi a rodiči (Gabriel, Novák, 2008, s. 48-49). V publikaci *Ve výchově příbuzných* (2010) upozorňují na možné riziko, že se prarodiče nedokážou adekvátně věnovat potřebám a koníčkům dětí. Zvláště v případech, kdy mají více dětí, prarodiče narážejí na své fyzické limity. Popřípadě nemají finance nebo těmto jejím zálibám a koníčkům nerozumí a nechtějí je v nich podporovat. Tyto mezigenerační problémy vrcholí a přibývají v období puberty (Uhlířová a kol., 2010, s. 32).

V publikaci *Ve výchově příbuzných* (2010) jsou vyjmenovány základní rady pro prarodiče, jak se mohou vyrovnat s mezigeneračním rozdílem mezi jimi a svěřeným vnoučetem (Uhlířová a kol.):

- Pokud mají prarodiče obavy, že jsou jejich názory na výchovu zastaralé a dítě si stěžuje na jejich přísnost, nežli je prarodiče změní, měli by nejdříve získat informace o způsoby výchovy od rodin vrstevníků dětí (čas příchodu z hřiště, doba strávená u počítače, úlevy o víkendech, povinnosti, které má dítě doma).
- Prarodiče mají věřit své rodičovské intuici. I když si dítě stěžuje na zastaralost prarodičů, neznamená to, že prarodiče dělají něco špatně. Pokud se jejich výchovné postupy nijak neliší od jiných rodin vrstevníků dětí, nemají na svých požadavcích nic měnit.
- Cítí-li se prarodič fyzicky zdatný a chce se zajímat o moderní svět dětí, tím se více přiblíží dítěti (ne však na svůj úkor). Nejedna babička hraje se svým vnoučetem počítačovou hru nebo se zajímá o svět módy.
- V případech, kdy prarodiče nedokážou jít „s dobou“, měli by dítěti alespoň umožnit kontakt s moderním světem (počítačový kroužek, hip-hopový tábor).

5 Výzkumné šetření

Vzhledem k tomu, že jsem chtěla zjistit, jaké problémy se vyskytují v rodinách, ve kterých prarodiče vychovávají a pečují o svá vnoučata – v příbuzenské pěstounské péči, zajímalo mne, jaké jsou příčiny umístění dítěte do jejich péče, jak se vyrovnávají se selháním rodičů dětí či jejich ztrátou (úmrtí rodičů) a celkově jaký je jejich příběh a život, zvolila jsem si pro svoje výzkumné šetření **kvalitativní variantu výzkumu**. Ten mi umožní rodiny poznat hlouběji a podrobněji. Myslím si, že vzhledem k dané problematice a hlavní výzkumné otázce je kvalitativní výzkum nejvhodnější.

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit a zmapovat, jaké problémy v příbuzenské pěstounské péči vznikají nebo již existují. Zda a jak se liší od nepříbuzenských pěstounských rodin a jestli klady a zápory této formy náhradní rodinné péče, které jsou obecně známé, jsou v rodinách validní. Jak se liší péče a výchova pěstounů, kteří jsou v produktivním věku a pěstounů, kteří již své děti vychovali a v současnosti vychovávají děti svých dětí. Obecně jsem měla a mám pocit, že se této problematice nevěnuje tolik pozornosti, kolik by si zasluhovala.

Z mého stanoveného cíle jsem si určila **hlavní výzkumnou otázku**:

- Jaké jsou mezigenerační problémy v příbuzenské pěstounské péči?

V průběhu mého výzkumu vyvstaly **další výzkumné otázky**:

- Jaké problémy a obavy mají prarodiče spojené s výchovou dětí?
- Jaký je vztah mezi prarodiči a rodiči dítěte? Jak ovlivňuje tento vztah výchovu dítěte?
- Jaký je názor prarodičů na podpůrné služby? Jak je využívají?
- Jaký je názor prarodičů na navrácení dítěte do péče rodičů?

Vzhledem k cíli a výzkumným otázkám jsem prováděla kvalitativní výzkum pomocí **případové studie**.

Hendl (2008) definuje případovou studii jako detailní studium jednoho nebo několika málo případů, ve kterých sbíráme velké množství dat. V případové studii jde o zachycení složitosti případů a o popis vztahů v jejich celistvosti (Hendl, 2008, s. 102).

5.1 Výzkumný vzorek

Vzhledem k tématu mé práce jsem si jako výzkumný vzorek vybrala pěstouny, kteří mají v péči svá vnoučata. Tudíž je mezi nimi příbuzenský mezigenerační vztah, který je pro moji práci klíčový. Za hlavní respondenty jsem zvolila **prarodičky** (babičky) dětí, jelikož se domnívám, že se více podílejí na výchově a péči o děti a obecně s dětmi tráví více času. Dalším důvodem byl fakt, že ve většině příbuzenských pěstounských rodin vychovává děti jen prarodička. Rozhovory jsem uskutečnila i s **děťmi** z daných rodin. Pro schopnost adekvátně odpovědět a reflektovat mé otázky jsem si předem zvolila, že se budu ptát jen dětí, které jsou starší deseti let. Přitom hlavním zdrojem zůstávaly informace, které jsem zjistila z rozhovorů s prarodičkami.

Rodiny, které jsem oslovila, jsem získávala především ze své praxe a dobrovolnictví z organizací, které se věnují NRP. Další z rodin jsem získávala v rámci doporučení již oslovených rodin, které mi poskytly kontakt na jiné rodiny, či mi schůzku domluvily. Tedy tzv. **metodou sněhové koule**. Hendl (2008) ve své knize popisuje metodu sněhové koule jako výběr, ve kterém si výzkumník zvolí několik jedinců, kteří mu poskytnou rozhovor a zároveň mu slouží jako informátoři, kteří mu doporučí další respondenty (Hendl, 2008, s. 150).

Celkem jsem oslovila 18 rodin, 15 z nich souhlasilo s poskytnutím rozhovoru. V závěru mi však poskytlo rozhovor celkem **12 rodin** (3 rodiny souhlas zrušily). Rodiny pocházely z Prahy a blízkého okolí, z Královéhradeckého kraje a Libereckého kraje.

Rozhovory jsem ve většině případů prováděla při osobním setkání. V jedné rodině rozhovor uskutečnila sociální pracovnice z organizace, ve které jsem byla dobrovolníkem. Důvodem bylo, že rodině bylo příjemnější mluvit se sociální pracovnicí, kterou znají důvěrněji a věřili ji více než mně.

Pro přehlednost mé výzkumné části v následujících kapitolách stručně popíši rodiny, s nimiž jsem uskutečnila rozhovory. Složení rodiny, věk členů rodiny, důvod vzniku PPP, délka pěstounské péče atd. Příjmení rodin jsou nahrazena jedním písmenem a křestní jména jsou pro ochranu osobních údajů změněna.

Rodina A: *Babička* – 45 let, dosažené vzdělání – SOU, *dědeček* – 50, dosažené vzdělání – SOŠ, dítě *Juditka* – 5 let. Otec i matka dítěte jsou drogově závislí. Oba rodiče nedokončili střední školu. Důvodem PP bylo zanedbávání výchovy a péče dítěte, fyzické i psychické

násilí otce vůči matce a bytové podmínky rodiny. Juditka je ve výchově prarodičů z matčiny strany 16 měsíců, oficiálně však 1 rok.

Rodina B: *Babička* – 67 let, dosažené vzdělání – VŠ, dítě *Marcela* – 20 let (studuje VŠ), dítě *Michal* – 17 let (studuje SOU), dítě *Martina* – 7 let. Důvodem odebrání dětí z péče byla závislost matky na drogách, dnes abstinuje a vychovává nejmladšího syna, který se narodil až po odebrání výše zmíněných dětí. Otec se o děti nemohl postarat. V době odebrání dětí s rodinou nežil. Děti jsou v péči prarodičky z otcovy strany 7 let.

Rodina C: *Babička* – 58 let, dosažené vzdělání – SOŠ, *dědeček* – 62 let, dosažené vzdělání - SOU, dítě *Tereška* – 9 let. Oba rodiče byli závislí na alkoholu, později se rodiče Terešky rozvedli. Matka situaci špatně nesla a dítě opustila. Nechala ji na víkend u prarodičů a nevrátila se pro ni. Aktuálně se neví, kde matka pobývá. Dítě je v péči prarodičů z otcovy strany 4 roky.

Rodina D: *Babička* – 68 let, dosažené vzdělání – VŠ, dítě *Irenka* – 13 let. Důvodem PP byla matčina závislost na drogách. Výchovu a péči o dítě nezvládala, docházelo i k nepřiměřeným fyzickým trestům. Aktuálně žije ve Velké Británii. Rodiče se rozešli 3 roky před umístěním Irenky do PP. Otec nebyl schopen se o dítě starat. Dítě je v péči prarodičky z otcovy strany 5 let.

Rodina E: *Babička* – 55 let, dosažené vzdělání – SOU, dítě *Matýsek* – 11 let, dítě *Davídek* – 10 let. Důvodem PP byla matčina závislost na drogách, děti opustila. Otec byl v té době ve vězení, tudíž se o děti nemohl postarat. Po propuštění z výkonu trestu odjel do zahraničí, kde pracuje. Příležitostně se vrací do České republiky a bere děti na výlety. Děti jsou v péči prarodičky z otcovy strany 4 roky a 5 měsíců.

Rodina F: *Babička* – 70 let, dosažené vzdělání – SŠ, dítě *Karel* – 17 let (studuje SOU). Matka nebyla schopná se starat o dítě, zanedbávala ho, neměla o něho zájem, byla závislá na návykových látkách. V době umístění dítěte do výchovy babičky spolu rodiče Karla nežili. Otec pracoval jako řidič kamionu a nemohl se o dítě starat. Dítě je v péči prarodičky z otcovy strany 6 let a 4 měsíce.

Rodina G: *Babička* – 67 let, dosažené vzdělání – základní, dítě – *František* – 11 let. Matka i otec měli problémy s alkoholem, nedokázali se řádně o dítě postarat. Při převzetí bylo dítě dosti vývojově opožděné vzhledem ke svému věku. Dítě je v péči prarodičů z matčiny strany 3 roky.

Rodina H: *Babička* – 64 let, dosažené vzdělání – základní, dítě *Ilona* – 17 let (studuje SOŠ), dítě *Dášenska* – 12 let. Matka byla závislá na alkoholu, otec nezvládal výchovu a péči o děvčata. V době umístění dítěte do PP rodiče žili ve společné domácnosti, ale každý z nich měl dalšího partnera. Děti jsou v péči prarodičky z matčiny strany 5 let a 2 měsíce.

Rodina I: *Babička* – 50 let, dosažené vzdělání – základní, *dědeček* – 48 let, dosažené vzdělání – SOU, dítě *Vaneska* – 4 roky, dítě *Jiřík* – 2,5 roku. Důvodem PP bylo, že matka nezvládala výchovu a děti zanedbávala. Děti po celou dobu vychovávala sama. Otcové ani jednoho z dětí nejevili o děti zájem a nikdy se na výchově dětí nepodíleli. Děti jsou v péči prarodičů ze strany matky 6 měsíců.

Rodina J: *Babička* – 62 let, dosažené vzdělání – SOŠ, dítě *Karolína* – 17 let (studuje SOŠ). Důvodem PP byla, že matka je závislá na alkoholu. Otec se nikdy o Karolínu nestaral a nezajímal. Dítě je v péči prarodičky ze strany matky 4 roky.

Rodina K: *Babička* – 64 let, dosažené vzdělání – základní, dítě *Pavel* – 16 let (studuje SOU), dítě *Ivo* – 17 let (studuje SOU). Matka nebyla schopná z důvodu alkoholové závislosti pečovat o děti, v současné době matka pečuje o další 3 mladší sourozence ve věku 8, 4 a 1 rok. Pavel ani Ivo se k matce vrátit nechtějí. Otcové Pavla ani Iva nejsou známi. Děti jsou v péči prarodičky ze strany matky dětí 5 let.

Rodina L: *Babička* – 71 let, dosažené vzdělání – SOU, dítě *Lenka* – 17 let (studuje SOU), dítě *Monika* – 13 let, dítě *Leoš* – 8 let. (Dítě *Zdenka* – 4 roky – ve výchově druhé babičky.) Matka je závislá na alkoholu, drogách, je patologická hráčka. Děti opustila. Občas si děti bere na procházky. Děti mají k matce negativní vztah. Děti jsou ve výchově prarodičky ze strany matky dětí 6 let a 7 měsíců.

5.2 Etické aspekty výzkumu

S ohledem na přání a na obavy rodin o narušení soukromí pokládám za důležité v etické části mého výzkumu zaručit anonymitu všem rodinám, se kterými jsem uskutečňovala rozhovor. Dále jsem pokládala za důležité a etické vynechat i názvy doprovázejících organizací a OSPOD. Ze všech transkriptů jsou zcela vynechána města i názvy organizací a jména prarodičů, rodičů i dětí - jsou uvedeny pod pseudonymem.

Prarodiče i děti byli obeznámeni s účelem, cílem a průběhem výzkumu mé bakalářské práce i s tím, jak budu nakládat s jejich odpověďmi (zveřejněné úryvky). Na základě toho mi poskytli ústní informovaný souhlas. Prarodiče i děti mi poskytli souhlas i k nahrávání rozhovorů na diktafon.

Vzhledem k choulostivosti a citlivosti mého tématu jsem se snažila o co nejprofesionálnější přístup. Snažila jsem se chovat podle pravidel rozhovoru a aktivního naslouchání. Vždy jsem respektovala prarodiče i děti, když nechtěli odpovídat na mé otázky. Respektovala jsem i to, že své odpovědi nechtěli rozvíjet, což je dalším důvodem, proč některé rozhovory jsou podstatně kratší než jiné.

Při návštěvách u pěstounů doma jsem se snažila, abych co nejméně narušila jejich soukromí a zbytečně je neobtěžovala.

5.3 Limity výzkumu

Jsem si vědoma toho, že se můj výzkum věnuje jen omezenému počtu příbuzenských pěstounských rodin a i přes veškerou snahu není zcela reprezentativní. Cílem mé bakalářské práce bylo nastínit, jaká je situace u konkrétních respondentů a tím otevřít tuto, podle mého názoru, opomíjenou problematiku k dalšímu zkoumání, ne vyvozovat obecné závěry.

Rodiny, se kterými jsem prováděla rozhovory, měly rozdílné sociální statusy, což mohlo ovlivnit jejich odpovědi a názory. Prarodičky, kterých jsem se ptala, byly rozdílného věku a měly v péči děti, které byly také jinak staré. Proto jsem, s ohledem na věk dětí, některé otázky nepokládala.

Prarodiče měli děti ve své péči rozdílnou dobu. To mohlo také ovlivnit jejich názor na danou problematiku. Rodina s nejkratší dobou PPP má dítě ve své péči oficiálně 1 rok (fakticky 18 měsíců). To je podle mého názoru adekvátní doba pro zodpovězení mých otázek.

Dalším možným limitem mohl být fakt, že rodiny, které mají závažnější problémy, nemusely souhlasit s rozhovorem na toto téma. Z toho důvodu mohl být můj výzkum ochuzen o úhel pohledu problematictějších rodin.

Další možný problém mohl nastat při pokládání samotných otázek. Respondenti mohli moji otázku pochopit jinak nebo dokonce záměrně přeformulovat otázku a odpovídat jinak. Jsem si vědoma choulostivosti mých otázek, které mohly v některých případech vyvolat

nežádoucí pocity u respondentů, které by mohly dále ovlivnit jejich další odpovědi i celý směr rozhovoru.

Ovlivnit můj výzkum mohl i fakt, že některé rodiny jsem znala důvěrněji než jiné. Rodiny, které znám, mohly být otevřenější a upřímnější v odpovědích, než rodiny, které jsem získala na doporučení již dotázaných rodin.

Limitem, který mě omezoval v doptávání se dětí v PPP, byl bezesporu jejich věk. Proto jsem si určila, že rozhovory budu uskutečňovat s dětmi, které jsou starší deseti let a budou schopny reflektovat na mé otázky. Odpovědi, které jsem získala od dětí v PPP, nejsou pro můj výzkum určující, mají spíše obohatit výzkum o jejich názor. Dále je to určitá kontrola, jak a jak hodně se liší odpovědi prarodičky a odpovědi dětí.

5.4 Metoda získávání dat a průběh sběru dat

Výzkumnou část mé bakalářské práce jsem zpracovávala podle metod kvalitativního výzkumu. Vzhledem k tématu mé bakalářské práce jsem výzkum prováděla pomocí dotazování - **strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami**. Předem jsem zformulovala otevřené otázky pro respondenty, které jsem prokládala doplňujícími otázkami. Mými respondenty byly pěstounky – prarodičky, které mají ve výchově svá vnoučata. Dále jsem se dotazovala i dětí ve výchově prarodičů.

Otázky pro pěstouny se vedle základních informací (věk, vzdělání, počet dětí v PPP) týkaly důvodu svěření dítěte do jejich péče a výchovy dětí prarodičů, pozitivních a negativních stránek jejich vztahu, názorů pěstounů – prarodičů na chování dítěte. Dále jsem se ptala, jak přijetí dítěte či dětí ovlivnilo jejich dosavadní život. Zda mají nějaké obavy spojené s výchovou vnoučat. Zajímalo mne jejich postoj k navrácení dítěte do péče rodičů a jak a v jakém rozsahu využívají podpůrné služby pro pěstouny.

V případech, kdy prarodiče měli ve své PP dvě a více dětí, jsem se ptala na každé dítě individuálně. Jednala jsem tak z důvodu rozdílů, které plynuly z rozdílného věku i rozdílných osobnostních charakteristik dětí a možné rozdílné vazby mezi prarodičem a dítětem.

Otázky pro děti ve výchově prarodičů byly podobné jako pro rodiče. Ptala jsem se jich na jejich cíle, koníčky, negativní a pozitivní stránky jejich vztahu. Počet připravených otázek a délka rozhovorů byla podstatně kratší. Otázky, které jsem kladla dětem, byly spíše

doplňující. Zajímal mě jejich pohled na danou problematiku. Dalším důvodem, proč jsem se rozhodla provádět rozhovory s dětmi, bylo, že jsem si uvědomovala možnost zkrácení a filtrování informací prarodiči. Ukázka otázek pro pěstouny – prarodiče je v příloze č. 3, otázky pro děti jsou v příloze č. 4.

Můj výzkum se opírá hlavně o **odpovědi pěstounek - prarodiček**.

Respondentům jsem nejdříve osobně či telefonátem vysvětlila, čím se zabývám ve své bakalářské práci, jaký je můj výzkumný cíl a stručně jsem jim popsala otázky, které jim budu pokládat. Ujistila jsem je, že informace, které získám, budou výhradně použity jen pro účely mé bakalářské práce, které vyhodnotím anonymně. V situaci, kdy jim bude má otázka nepříjemná, nemusí odpovídat nebo mohou rozhovor ukončit. V případě, že souhlasili s uskutečněním rozhovoru, domluvili jsme si osobní schůzku.

Setkání většinou probíhala u pěstounů doma. Ve třech případech se rozhovory uskutečnily při víkendovém setkání pěstounů. V jednom případě rozhovor uskutečnila sociální pracovnice, která rodinu doprovází. Vzhledem k tomu, že jsem měla předem připravené otázky, na které respondenti měli odpovědět, tak rozhovor, který vedla sociální pracovnice místo mne, neovlivnil kvalitu mého výzkumu.

Rozhovory jsem získávala v časovém úseku od dubna do června roku 2016. Délka rozhovorů se lišila podle toho, jak respondenti mé otázky pojali a jak byli otevření k poskytnutí informací o jejich soukromých záležitostech. Některé rozhovory byly velmi krátké, trvaly 25 minut. Nejdelší rozhovor trval 95 minut. Někdy průběh rozhovorů narušily děti, takže návaznost na předchozí plynulý rozhovor byl složitější. V dalším případě nás rušil pes, který se domáhal pozornosti. Bylo to nepříjemné, dotazující se věnovala pejskovi více, než mým otázkám. V těchto případech byly odpovědi kratší a obsahově chudší.

5.5 Analýza dat

Rozhovory jsem si se svolením respondentů nahrávala na diktafon. Po uskutečnění rozhovorů jsem prováděla doslovnou **transkripci dat**.

Hendl (2008) definuje transkripci dat jako proces převádění mluveného projevu z rozhovoru nebo skupinové diskuse do písemné podoby. Jde o časově náročnou proceduru, která je však pro podrobné vyhodnocení podmínkou. Je možné zdůrazňovat důležitá místa

podtrháváním, dělat si poznámky na okrajích a srovnávat jednotlivá místa v textu (Hendl, 2008, s. 208).

Po transkripci jsem nasbírané informace redukovala na ty, které byly pro můj výzkum důležité. Někdy se při rozhovorech stávalo, že respondenti odbíhali od mé otázky nebo moji otázku pochopili jinak, proto jsem musela nasbíraná data redukovat. Redukované přepisy rozhovorů jsem dále zpracovávala podle zásad **obsahové analýzy**. Hledala jsem v jednotlivých přepisech významná témata, která souvisela s mými výzkumnými otázkami. Na základě opakování těchto témat jsem pomocí kódování určila kategorie, které se odvíjejí od mých výzkumných otázek.

„Kódováním se rozumí rozkrytí dat směrem k jejich interpretaci, konceptualizaci a nové integraci“ (Hendl 2008, s. 246).

Vlastní výzkumné šetření jsem si rozdělila do následujících **kategorií**, které vycházejí z cílů mého výzkumu:

- Mezigenerační problémy
- Specifika výchovy dětí prarodiči
- Vztah mezi rodiči a prarodiči
- Možné navrácení dítěte do péče rodičů
- Využívání podpůrných služeb
- Role OSPOD v rámci PPP

5.6 Vlastní výzkumné šetření

Mezigenerační problémy

Hlavní problém a rozdíl viděly prarodičky v **trávení volného času vnoučat**, tento fakt se opakoval velmi často u respondentů, byl spojen s využíváním sociálních sítí a trávení času u počítače.

Rodina G – prarodička: *„No, myslím si, že na to je dost malej... že to není zábava pro takovýhle děcko ještě... Tak třeba někdy nebo tak, ale myslím, že to není ještě pro něj dost vhodný brouzdat po internetu a podobně... ale von... von prostě nic jinýho nedělá nó... My jsme běhali po venku... voni seděj doma.“*

Rodina B – prarodička: „No von tam sedí pořád... no... to neschvaluju to... nesouhlasím s tím... Děti přestanou přemýšlet, nejsou jako ve společnosti kamarádů, nehrajou si jo. Prostě ta komunikace přes ty... přístroje nebo jak to mám říct, je prostě fiktivní a prostě to neschvaluju. Radši, když někam s kamarádama hrát fotbal nebo já nevím někde do přírody nějaký pochod, ale takhle to sedět u počítače to neschvaluju.“

Rodina D – prarodička: „No hodně... hodně a píše si hodně s kamarádkama a.. když něco zakřičí, tak hned na to odpovídá, no... hodiny, hodiny... No... nepovolila bych jí to, jenom chvilku a konec co potřebuje k učení a jinak tohleto... vysedávání u počítače, to je pro mě hrozný, na to se dívat... Nó... tak, už měla problém, nó... že jí... že... se... špatně vyjadřovala, vošklivě se vyjadřovala a pak z toho byly nepříjemnosti. No a já vo tom ani nevím, protože já na ten facebook ani bych nevěděla, jak mám jít a ani mě to nijak nebaví a nechci se s tím ani seznamovat a sama bych ani nic nepsala na veřejnost.“

Rodina E – prarodička: „Jéžiš, ten starší hodně často... no vždycky ho vyhodím po hodině, po dvou už mě leze na nervy, tak ho vyhodím ven, my jako malý děcka byly pořád někde venku a on jen u tý obrazovky.“

Prarodičky **nesouhlasily s životním stylem dětí** a módou. Nelíbilo se jim, jak se oblékají, jakou hudbu poslouchají.

Rodina H – prarodička: „V tom oblečení jo no, to je hrozný, co ty mladý dnes na sebe oblíkaj.“

Rodina B – prarodička: „To on má ty hrozný období, nejdřív měl takový ty kačata, co mu končily u kolen a pak měl ty tepláky, co mu taky končily u kolen a teď to zase změnil na takový ty skoro strašně uplý... Má ty díry v uších a v tom ty kroužky... no jsem ráda, že je nemá tak velký... ve městě jsem viděla kluka, co je měl větší než uši...“

Rodina F – prarodička: „To tetování je hrozný... to za nás, když měl někdo tetování, tak to byl cejch vězení, hned bylo jasné, že to je nějaký kriminálník a dnes to mají i normální chytrý kluci... no já myslela, že se zblázním, když s tím přišel.“

V tomto se shodovaly výpovědi prarodiček i vnoučat.

Rodina D – Irenka: „I když v oblečení někdy kolikrát. Když je třeba takový ty starodávný ty... jako oblečení. Nedovolí mi třeba ten kus, kterej bych já zrovna chtěla, ale vybere mi něco staršího.“

Rodina F – Karel: „(smích) Jó to tetování, to bábi nebyla ráda no... ale co, mě se to líbí, to je hlavní, ono jí to hnedka přešlo zas.“

V rozhovorech se dále často opakovalo, že se **vnoučata za prarodiče stydí**. Dětem byla přítomnost prarodičů nepříjemná hlavně na veřejnosti a v situacích, kdy je viděly jiné děti. Z rozhovorů prarodiček i dětí vzešlo, že stud s postupujícím věkem dětí vymizel nebo se alespoň snižoval.

Rodina L – prarodička: „Vlastně když byla Monička nějak menší, tak s tím měla problém no... Vona prostě nechápala proč jiný děti maj maminky a tatínky a vona má mě a dědečka... ale postupem času na to přišla a nějak se s tím smířila, ale dřív to nebylo tak snadný, jeden čas se mnou ani nechtěla chodit vedle mě, dycky mi říkala, ať jdu kousek za ní.“

Rodina J – prarodička: „Někdy mi to dost vyčítala no... dělalo to z ní někoho, kdo v tý třídě vyčníval... ne, ne dnes už s tím nemá žádný problém nebo se mi s tím alespoň nesvěřuje nějak.“

Zajímavý je příběh prarodičky z rodiny B.

Rodina B – prarodička: „Jednou jsem s ní chtěla bruslit, protože pořád říkala, že maminky a tatínkové s jinýma dětma choděj... tak jsem s ní jednou šla... ale pak nevím, jestli ji někdo něco řek nebo co, mě tam znenadání prostě nechtěla... Říkala, že jsem stará a hrozná, a že to není pro mě a ať... no ať jdu pryč... ale tak já už tam byla a měla jsem půjčený brusle od dcéry... tak jsem na ten led šla... Nó to víte, já na tom ledě léta létoucí nestála no... takže jsem hnedle spadla... nó to bylo hrozný... byla na mě opravdu hodně ošklivá... ale pak se jí to asi nějak rozleželo v hlavě a na večír se mi pak omluvila... ale byla opravdu hodně naštvaná... No už nejsem nejmladší no s dětma jsem chodila na rybník pořád... je zvláštní jak člověk zapomene.“

Specifika výchovy dětí

Prarodičky často uváděly, že se výchova dětí a **výchova vnoučat velmi liší**. Podle prarodiček je výchova v dnešní době volnější, než byla. Děti jim to často připomínají. Říkají jim, že jejich prarodiče nemohou rozumět tomu, co dělají, protože jsou generačně jinde než ony. Na druhou stranu se prarodičky snaží přizpůsobit dnešnímu tempu života, ale uvádějí, že děti si dnes mohou dovolit o mnoho více, než mohly ony nebo jejich děti. Více neposlušají a nedodržují jimi nebo jinou autoritou stanovené hranice.

Rodina L – prarodička: „Tak určitě... určitě, protože mě říkají, že jsem starožitná, že já mám prostě názory jako když jsem já byla vychovávána nebo vychovávala jsem svoje děti... což už je nějaká desítka let a... určitě ty mladý mámy, ty mají jiný názory na výchovu a... s těma dětma možná jedná i jinak, než jednám já. Už prostě ten věk se určitě na tom podepisuje, no a ty děti prostě žijou v jiný době, mají jiný možnosti, takže viděj, že to co já jim předvádím není na dnešní dobu moderní a voni mi to dost často říkají. Bohužel mám starý návyky no, kerý, jako je to ve mě a to říká každě, jak chodíme na ty školení... že to je prostě nesrovnatelný s těma mladejma mámama. No je to prostě jiný no... dneska je jiná doba, ty děti jsou živější, mají jiný představy vo životě... no ty maličky ještě né, ale prostě ty větší už jo... mají to dneska těžký, já už bych dnes nechtěla bejt mladá. My jsme prostě po studiích šly a měly jsme nějakou práci a pak manžela a děti... oni dnes vlastně nic nemají jistý... všechno je složitý i byt...“

Prarodička F – prarodička: „Nó... jo jako v případě třeba, že dyž potřebujeme něco tady pomoc doma tak jako se mi moc nelíbí, že pomáhat nebude, že za to nic není, že proč by to dělal, že ho to nezajímá a to jako to jako mě vadí... To nesnáším takovýhle přístupy, protože my jako děti už vod deseti let a dyž jsem řekla Irence tak řekla: ‚To dělat nebudu.‘, že jo. Přístup jako pomoci, soucítit, to ty děti dneska nemají no.“

Rodina K – prarodička: „Ty vnoučata můžou všechno, ty vnoučata si dělají co chtějí, poučují mě, že mám starý názory, neposlouchají mě a vědí, že se ani nemusí učit... Věděj, že ani nemusejí nic dělat, a když jim něco řeknu, tak dělají jako by nic neslyšeli... No děti, ty celkem jako poslouchaly no... To... to... to bylo jiný... Člověk má víc strach o vnoučata než o své děti...“

Rodina J – prarodička: „Dnes nesmíš nikoho uhodit, to je další, ve škole je učitel úplně chudák... Když se doma něco šustne, tak děti hned že si jdou stěžovat, jo na sociálku. A snažej se v tomhleto vyrovnávat, kdo bude v tomhleto drzejší k rodičům, prarodičům, že prostě voni jsou nejlepší, nejchytřejší jo atd... Takhle to vypadá... dřív to teda... to prostě doma rodič řek a my sme jen mlčky stáli a my sme si to nedovolili! To tatka se jen podíval a my viděli, že je zle.“

Vztah mezi rodiči a prarodiči dítěte

Obecně z mého výzkumu vychází, že si prarodiče více rozumí se svými vnoučaty než se svými dětmi. Zajímavé však bylo, že **názor na selhání rodiče** (nejčastěji matky) se měnil

podle vztahu, který měl prarodič k rodiči dítěte (podle toho, zda šlo o snachu nebo dceru, zetě nebo syna). V případech, kdy prarodička pečovala o děti své dcery, měla snahu její selhání ospravedlňovat. Naopak v případech, kdy šlo o snachu prarodiček byly k jejímu selhání velmi kritičtí.

Názory prarodiček na matku dítěte (dcera):

Rodina A – prarodička: „Von ten její přítel, von byl dvakrát v pastáku... No to sme to schytali... Byla do něho hrozně zamilovaná no, vona vlastně pořád je... A i když sme dělali, co sme mohli, a i když sme ji říkali, že je to hrozná partie, nic ji nepřesvědčilo... Prostě s ním chtěla bejt, a když sme ji říkali, že to dobře nedopadne, tak snad potom byla ještě horší... no jo no... To jsme to teda schytali s ním, vona mu všechno odpouští, opravdu mu všechno odpouští... Prostě si s ním zkazila celej život, von ji mlátí a strašně ponižuje... a vona na to jen kouká... Von z ní prostě udělal bezdomovce, spal s ní tady u kostela na těch schodech, v tom parku, na autobusáku... všude možně.“

Rodina I – prarodička: „Neměla to v tom životě moc lehký, samej blbej chlap, samej vochlasta a násilník snad po těch... Snad po těch úžasných tatínečcích ty děcka nebudou, toho bych se teda dožít nechtěla.“

Názory prarodiček na matku dítěte (snacha):

Rodina F – prarodička: „To bylo selhání matky, že. Vona je tady nechala no... Já bych ji zabila, takhle tomu dítěti zkazit život.“

Rodina E – prarodička: „...maminka feťačka, tatínek ve vězení... Když se tady ukázala matka někdy před tím rokem a půl naposledy to byla spoušť... Vždyť vona nemá ani žádný zájem a je vcelku neschopná... Otec? To... von byl no... byl ve vězení, takže si je vzít ani nemohl... ale pořád klukům psal a posílal nějaký ty kresby. To von umí moc hezky kreslit i kluky moc hezky nakreslil... No a pak už to sem je měla dlouho no... Ted' pracuje v cizině a má novou rodinu.“

Rodina L – prarodička: „Nó, tak... matka brala drogy.. Děti byly eště malý... školní... takže je nechávala bez dozoru... Pak je měla druhá babička, která říkala, že... máma prostě se vůbec doma neobjevuje, že na ní ji nikdo nedává peníze a že pokud si je nechci vzít, jako druhá babička, tak... že by je dali do dětskýho domova, no tak sem říkala: ‚Tak to já si je vezmu.‘. No bylo to velice špatný, no. Máma se vopravdu nestarala a ty děti trpěly... byly samy, což nebylo možný, protože byly školní a vnučka byla ještě malá, já si ji vzala asi ve

čtyry a půl letech, takže... bylo nejhorší, že... ta nejstarší musela se vo ty děti mladší starat no, nemohla někdy ani do školy. Jídlo nebylo, no bylo to hrozný. To byl důvod, ty drogy... tomu propadla... no.. takže to je, to měly děti strašný... No, otec.. ten od nich odešel.. koupil si byt a utek od nich ten byl prostě rád, že se ji zbavil a děti si bral na víkendy...ted' má novou družku a stavějí si baráček no... má to takhle lepší i děti to maj lepší, vono aby chlap sám vychovával děti to... no to moc nejde.“

Možný návrat dítěte

Většina prarodiček na moji otázku, spojenou s možným návratem dítěte do péče rodičů, striktně odpověděla, že v žádném případě. Že to vzhledem k minulosti rodičů není možné a o této možnosti v **žádném případě neuvažují**.

Rodina D – prarodička: „Né... né... to né, vona by stejně nechtěla, dyť je sama opustila, sama nic nemá, je někde v Anglii a nestará se... Ani dyž tady byla, tak si ji moc nebrala, sem tam ji vzala na nějakou zmrzlinu nebo co a to bylo celý... No vy by ste se snažila jí ji vracet? Já jsem ráda, že je se mnou a vona taky... dyť už mě bere víc jak mámu, dyť ji mám už pět let.“

Rodina E – prarodička: „Ne, to v žádném případě, vždyť je to jen feťačka, co nic jinýho ani neumí... a nic jinýho ani dělat nebude... Tady ty děti nechala a jako řekla: ‚Buď si je necháte nebo je dám do dětskýho domova.‘, že jo... Takhle to jako bylo z minuty na minutu.“

Rodina A – prarodička: „Neuvažuju teda... to vona Judi ani by nechtěla, vona chápe, že by se měla špatně... dyž dceru potkáváme tak si s ní povídá, ale vždycky se pak vrátí ke mně a nechce jít s dcerou. Vona ví, co by ji pak čekalo, že by pak měla hlad a... to vona k ní prostě ani moc nechce... Když si ji dcera půjčuje, je s ní a hrajou si a vona po očku pokukuje jestli jsem pořád tam... vždyť měla pořád jen hlad a tak, dyž byla s nima dvouma...“

Rodina F – prarodička: „(smích) Jednou prostě přišla, řekla: ‚Nech si Káju na víkend... já si musím něco hrozně důležitýho zařídit.‘ a už se pro něj nevrátila... bylo to hrozný... co jsem asi měla dělat... von Kája z toho byl strašně špatnej a já bych měla uvažovat o návratu? Ani náhodou... vlastně udělala to nejlepší, co pro něj udělat mohla!“

Rodina L – prarodička: „No vzhledem k tomu, že ty děti už jsou takhle velký, tak voni samy by si řekly, jestli chtěj. Sama bych je nikde nevystrkávala, protože vím, že matka... jako má daleko horší podmínky, než jsou děti tady a... pokud by si řekly, že v těch podmínkách chtěj

bejt, no tak by šly... To voni by si samy řekly... to... když začnu vo mámě tak jako řekne: „Ne, ne, ne... nejedu... nevím... neznám...“, sám moc nechce komunikovat o mámě.“

Jen dvě prarodičky odpověděly, že to závisí na další aktivní snaze rodičů zlepšit svůj dosavadní životní styl a vyřešit své problémy, které vedly k odebrání dětí z jejich péče.

Rodina I – prarodička: *„Ano, když se postaví na nohy, nebudou brát drogy, budou mít... kde bydlet a bude se tam dát bydlet! Tak bych byla ráda, kdyby byla s ní no, ale obávám se, že to se už nestane no.“*

Rodina H – prarodička: *„Pak-li... no proběhne dobře léčba toho alkoholismu a srovná se a bude žít řádným životem aspoň rok, dva, tak ano... pokud bude chtít, tak ano, samozřejmě.“*

Většina dotazovaných dětí mi odpovídala na moji otázku směřovanou k možnosti být s rodiči tak, že jsou teď **raději se svými prarodiči**. Z jejich slov vyplývalo, že se mají u babiček lépe než s rodiči, rodiče jim chybí, ale do jejich péče by nechtěli.

Rodina E – Matýsek: *„No... když mě se asi u babičky... no nevím... mě se asi u babičky líbí víc no... je to tu lepší.“*

Rodina B – Marcela: *„Tak... tak u mě už by to moc nešlo. Ale tak před třema rokama jsem tak nějak měla možnost, protože máma se nás ptala, jestli se k ní nechcem vrátit, že ji vlastně strašně chybíme. Ale vlastně ani jeden z nás nechtěl, možná teda vlastně Martinka, vona si ji strašně idealizovala a byla strašně malá, když jsme šli vod máti a asi tak. Myslí si, že to bylo strašně úžasný, ale vlastně to teda opravdu nebylo strašně úžasný. Ale teda teď se máma strašně spravila a uvědomila si, že jsme jí chyběli, tak chtěla aby sme se vrátili, ale teda já bych se už nechtěla vrátit. Nikdy bych teda třeba jako například nemohla studovat na vysoký škole nebejt babičky a neměla bych před sebou takovouhle budoucnost, jakou teď mám... a bábi mě teď vlastně ve všem podporuje a to máma ani neví, jak to... no, jak to tam jako chodí a... hlavně na to mám peníze a zázemí a mám se kam vracet a vím, že když se prostě něco stane a bude nejhůř, tak tu pro mě bábi je... a vlastně ani brácha ten taky, von nechtěl, aby sme se vrátili k mámě, ten to taky viděl. Jako s mámou se teď stýkáme... a... jasně mám ji ráda a jasně, že mi chyběla a chtěla jsem aby si nás vzala, ale to už je nějaká doba... to už je dlouho... když jsem ještě byla dost malá.“*

Marcely bratr se k tomu sám vyjadřuje takto:

Rodina B – Michal: „Jo u babči to je v klidu... Vim, že když něco potřebuju, tak není problém a u mámy to prostě nemá cenu... Navíc už stejně přemejšlim, že si najdu něco svýho, takže se tím už ani moc nezabývám.“

Případně si nejsou jistí, zda chtějí být spíše s prarodiči nebo rodiči.

Rodina D – Irenka: „No, jsou časy, kdy bych chtěla spíš k mamce a je období, kdy chci zůstat tady... takový jakoby padesát na padesát... no... já nevím, jak bych to vysvětlila... prostě nevím jak to vysvětlit...“

Využívání podpůrných služeb

Na otázky směřované k podpůrným službám nejdříve respondenti odpovídali, že žádné nevyužívají a ani jim nebyly nabídnuty. Až po zpřesnění otázky a doplňujících otázkách odpovídali, že jim tyto služby byly nabídnuty, ale že je **moc nevyužívají**. Školení, na které ze zákona musejí chodit, jim narušuje běžný chod domácnosti a časově je zatěžují.

Rodina G – prarodička: Nó, zatím moc ne no... tak ty přídavky a, no... ty školení? Tak chodíváme no... ale času není tolik nazbyt... mám tu slípky, není to legrace ty víkendy... tábory?... určitě, určitě... pokud by... bude chtít, nutit ho k tomu teda nebude, ale kdyby chtěl, tak jo.“

Zajímavé je samotné vyjádření dítěte k tomuto tématu.

Rodina G – František: „To já bych jel hodně rád, ale babi mě moc nechce... abych tam jel... to nevím proč... jsem ještě moc malej a tak... jet chci hodně... kámoši jezděj pořád někam... hlavně k moři... no já ho ještě neviděl...“

Další respondenti se vyjadřují podobně.

Rodina E – prarodička: „Tak nějak ani ne, ale je pravda, že vlastně ty sociální pracovnice nám nabízejí o prázdninách takový ty kluby, teda pardon, tábory, tak to jako využívám, ale většinou vlastně jsme doma.“

Rodina C – prarodička: „Né to jako to ani ne, to tady nepotřebujem ani... všechno zvládáme sami.“

Respondenti si často **stěžovali na vzdálenost služeb** a školení. Pro většinu z nich je problém zajistit si dopravu do místa, ve kterém se služby a školení konají.

Rodina L – prarodička: „A museli bysme třeba jezdit asi třicet kilometrů... a to je dycky tak od poledne do večera a to je pro nás dost jako... daleko. A jinak jezdíme jenom na to školení, jak je jednou za rok, těch čtyřadvacet hodin, no...“

Rodina C – prarodička: „No my mejváme ty víkendy plný no, dycky sme na vejkend na chatce... jako jó samozřejmě, tak jedeme, ale bejvá to problém no, nemáme žádný auto, takže pořád musím někoho prosit, někoho kdo tam taky takhle jede, estli by nás nevzal.“

Rodina A – prarodička: „Já žádnou pomoc s výchovou Judi nepotřebuju. Myslím, že by bylo fajn, kdyby se někdo spíš zaměřoval na moji dceru.“

Na druhou stranu respondenti měli i pozitivní vztah k vzdělávání a službám. **Oceňovali pozitivní dopad na dítě.**

Rodina D – prarodička: „Nó, tak je to dobrý... že tam... nějaký ty přednášky vyslechneme... že... se tam setkáme s těma druhejma pěstounama, tak si tam říkáme nějaký ty poznatky, takže to se mě celkem líbí, no. Voni to maj vždycky pěkně připravený... Děti si vezmou extra a dělaj s nima něco, no... nějaký... nějaký ty zábavný činnosti nebo dou hrát nějaký hry, jdou sportovat... to se tam těm dětem celkem líbí no... Jó, tak tam jsou a maj přednášky, tak, to je celkem dobrý slyšet od těch odborníků no, maj zkušenosti, tak to je... celkem to maj... sjednaný dycky s těma, kerý... jako maj v tom dlouhodobou praxi a... většinou i názorně tam něco předváděj, maj tam ty promítačky a tak, to jo... to je dobrý.“

Rodina A – prarodička: „Oficiálně ji mám v péči asi nějakých půl roku, budu si muset splnit těch 24 hodin. Mám sama dítě, které je ve stejném věku jako Judi, takže nejsem nadšená z toho, že někde budu muset trávit celý víkend, ale zas z pohledu Judi to беру. Myslím, že až bude nějak starší, bude pro to pro ni důležitý kamarádit se s někým, kdo to má podobně jako vona.“

Rodina C – prarodička: „Jó, to je dobrý no, vona tam je s těma jinejma holčickama a hrajou si tam, to se jí líbí no... Je to dobrý, ona si jinak moc s jinýma holčickama nehraje...“

Role OSPOD v PPP

Zajímavý fakt, který vzešel z mého výzkumu je, že ve většině dotazovaných rodin byly děti **v péči prarodičů již před spoluprací s OSPOD**. Většina prarodičů si vzala své děti do péče a až po delší době se řešila právní stránka tohoto počínání. Tento výzkumný poznatek přímo nesouvisí s mezigeneračními problémy, ale odpovídá na moji další otázku spojenou se specifikami a obecnými riziky této formy péče. Vzhledem k tomu, že se prarodiče již dávno před převzetím dítěte podíleli na jeho výchově, OSPOD nemusel toto konání a počínání zaregistrovat. Dalším důvodem bylo, že prarodiče tomuto orgánu nevěřili a snažili se to udržet v tajnosti.

Rodina D – prarodička: „Prostě byla sem ráda, že vo tom nikdo nic neví, aby mně je nevzali... jenomže, pak se to nějak doslechla sociálka asi za půl roku... tak přišli a řekli, že to takhle nejde, že se to musí udělat soudně. Tak prostě byl soud... máma prostě přišla a... k tomu soudu a myslím, že říkala, že si jako nepřeje aby byly v mý péči a... prostě ta pani ze sociálky... ji nějak řekla, aby s tím souhlasila nebo prostě, že začne vytahovat nějaký ty drogový závislosti, takže pak nakonec souhlasila, takže děti se dostaly ke mně... soudně. Já jsem prostě nevěděla, že prostě něco takovýdlehého existuje, tak jsem myslela, že je můžu mít... že si je prostě vezmu, ale vim, že by to nevobstálo, protože ty děti to potřebujou... mít právně podložený, aby se mnou jednali doktoři, škola a... nějaký ty další instituce, kerý prostě... na děti maj dozor... no. Jinak by to nešlo, než takhle, ale to já vo tom vůbec nebyla informovaná... já jsem ráda, že prostě hlavně ty děti sou u mně a vo nějaký to právní to jsem... prostě neměla povědomí, jak jsem se vo to ani nezajímala... no, takže ta sociálka, jak se to dozvěděla, tak hned začali jednat no, takže to dopadlo, že ty děti jsem dostala.“

Rodina A – prarodička: „Nó... bylo to divný... víte, já si je obě vzala no, byly u nás tak nějak asi přes půl roku, dcera přestala brát ty drogy... nějak se dala se no dohromady se dala ... Pak zase do toho spadla, dyž už to bylo neúnosný, prostě jsem jim ji sebrala na náměstí... a byla u nás jen ona... Pak mi nějak kamarádka říkala, že by to nějak mělo bejt ofiko nebo tak a že mi pak i oni finančně pomůžou a tak... No tak jsem to nahlásila na socku, že ji prostě mám no a co mám jako dál dělat ... Ted'... mám ji ted' oficiálně v péči.“

Rodina F – prarodička: „Jo dlouho se vo to nikdo nestaral... já to tajila, bála jsem se, že by mě Káju vzali, bylo to tenkrát hrozný... sousedi blbě koukali, všechny to věděli a pak se to prostě stalo. Vono ty peníze nebyly, tak jsem pak nakonec byla ráda a i voni byli na mý straně a pak mi i pomohli právě s těma pěnězma no...“

Rodina C – prarodička: „Jó no to bylo až minimálně půl roku po předání dětí, protože sme nebyli informovaný, až moje kolegyně mě řekla, že to takhle nejde, že my musíme všechno dát k soudu a že o přidělení dětí rozhoduje soud. Takže my jsme tady v podstatě měli Terezku na černo abych tak řekla... ta moje kolegyně mi řekla, že kdyby mě matka udala, že jsem ji unesla nebo tak něco, tak jdu sedět. Takže mě dovedla na sociální odbor a ta paní všechno se mnou sepsala. Řekla mi, jakou žádost mám dát na soud a teprve potom soud proběhl, takže to bylo někde po třičtvrtě roce, protože tenkrát jsme se, že jo... Nezabývali jsme se nějakou péčí. Nevěděli jsme ty předpisy a tak, takže to bylo takhle.“

5.7 Shrnutí a diskuse

V mé bakalářské práci jsem se zajímala o příbuzenskou pěstounskou péči a její specifika. Hlavní výzkumná otázka byla, jaké jsou **nejčastější problémy v příbuzenské pěstounské péči**.

Dle výsledků mého výzkumu je největší mezigenerační propast ve využívání počítačů a sociálních sítí, na kterých děti tráví většinu svého volného času. Prarodičky se nemohou sžít s faktem, kolik času děti tráví u počítače a znepokojuje je, že nemohou a neumějí kontrolovat, co na internetu a sociálních sítích dělají. Dalším poznatkem je značný rozdíl v názorech prarodiček a dětí na módu a celkový životní styl. Prarodičky si však uvědomují, že dnešní doba se velmi liší od doby, ve které vyrůstaly ony. Uvědomují si, že dnešní mladá generace má jiné možnosti a příležitosti, než měly ony a snaží se to akceptovat.

Z mého výzkumu také vzešlo, že vnoučata svým prarodičům vyčítají, že kvůli jejich stáří ničemu nerozumí. Dokonce se za ně stydí na veřejnosti. Na druhou stranu si jich vnoučata velmi váží a uvědomují si, co pro ně jejich prarodiče udělali a dělají. Je to jejich vnitřní konflikt, se kterým se, podle mého názoru, potřebují sžít.

Hlavní výzkumná otázka, kterou jsem si stanovila, se zaměřovala na mezigenerační problémy v příbuzenské pěstounské péči. Na mojí hlavní výzkumnou otázku se mi nepodařilo odpovědět v takové míře a rozsahu, v jakém jsem chtěla a jak jsem si představovala. Pro prarodičky to bylo velmi citlivé a choulostivé téma, které se mnou, podle mého názoru, nechtěly řešit a rozebírat do takové míry, jakou bych pro hloubku mé práce potřebovala. Je možné, že se nad tím samy nezamýšlely nebo si to nechtěly připustit. Kdybych svoji práci a výzkum psala znova, zúžila bych můj výzkumný vzorek na polovinu (5-6 rodin) a snažila

bych se o důvěrnější vztah, který by mi pomohl otevřít toto téma. Již nyní bylo zřejmé, že rodiny, které mě znaly před rozhovorem, byly důvěrnější a snažily se odpovídat pravdivěji, upřímněji a obsáhleji.

V oblasti **výchovy vnoučat** nepocitovaly prarodičky žádné obavy. Často však uváděly, že se způsob výchovy značně liší od výchovy jejich dětí a způsobu, jak je vychovávali jejich rodiče. Podle jejich názoru je výchova dětí v dnešní době velmi volná. Děti si mohou ke všem autoritám dovolit cokoliv chtějí. Prarodiče se snaží přizpůsobit současnému způsobu výchovy a změnit některá svá stanoviska. Zaráží je však fakt, že děti nejsou zvyklé doma pomáhat a v některých případech jsou lhostejní a nevděční. Děti jim často vyčítají jejich věk a „zastaralé názory“.

Na moji otázku, **jaký je vztah mezi prarodiči a rodiči dítěte**, se mi podařilo odpovědět. Prarodičky by byly rády, kdyby se dítěti rodiče více věnovali a trávili s ním čas. Na druhou stranu většina prarodiček řekla, že o návratu dětí do jejich péče neuvažují a že by nechtěly, aby je rodiče znovu vychovávali. Odmítání podpory rodičů v navrácení dětí do péče je však proti jedné ze základních zásad pěstounské péče. Pěstounská péče má být dočasnou náhradní péčí a v případech, kdy je to možné, by dítě mělo být se svými rodiči. Pěstoun má povinnost podporovat navrácení dítěte do péče rodičů. Na druhou stranu, z mého výzkumu jsem zjistila, že děti jsou raději u svých prarodičů. Tento výzkumný výsledek je však limitován tím, že mými respondenty byly jen děti starší 10 let. Většina dětí řekla, že se aktuálně vrátit k rodičům nechce, ale když byly menší, tak si to přály.

Zajímavým poznatkem, který vyplynul z rozhovorů s prarodiči, byla míra kritického až nepřátelského postoje prarodičky k matce dětí, který se stupňuje podle toho, zda je to prarodičky dcera nebo snacha. Je samozřejmé a pochopitelné, že v případech, kdy šlo o selhání dcery dotazovaných, mají tendenci toto chování omlouvat. Na druhou stranu jejich postoj může negativně ovlivňovat dítě ve vytváření jeho identity.

Na moji výzkumnou otázku, týkající se **využívání podpůrných služeb**, prarodičky odpovídaly, že žádné nevyužívají. Nepřipadalo jim důležité, aby nějaké využívaly. Podle jejich slov žádnou pomoc s výchovou vnoučat nepotřebují. Vzdělávání, které mají ze zákona povinné, některé z nich vítají, protože je to možnost setkat se s jinými prarodičkami - pěstounkami, které mají podobné problémy jako ony. Je otázkou, zda by nebylo vhodné

vytvořit svépomocné skupiny pro prarodičky-pěstounky, například alespoň jednu v každém kraji.

Prarodičky si stěžovaly na vzdálenost místa, ve kterém se pořádá vzdělávání. Často nemají auto a vzdělávání bývá daleko od jejich bydliště. Stejný problém je se „vzdělávacími víkendy“, které jsou často pořádány v přírodě a prarodičky mají problém se tam dopravit.

Z mého výzkumu vyšlo mnoho jiných zajímavých poznatků, které jsou, podle mého názoru, důležité a specifické pro PPP vykonávanou prarodiči a zasluhují si zamyšlení. Například doba, kdy začala **role OSPOD** v těchto rodinách. Překvapil mě fakt, že v dotazovaných rodinách bylo velmi časté, že odborná pomoc a zprostředkování PP přišla až po převzetí péče prarodiči. Někdy až v rádech měsíců. V některých případech byla iniciována samotnými prarodiči a blízkou rodinou. Myslím si, že je důležité podotknout, že v této době, která je velmi náročná pro děti i jejich prarodiče, a ve které tolik potřebují odbornou pomoc, se jim tato pomoc nedostává. Jde o běžné služby, se kterými jsou běžní přestouni seznámeni a jsou na tyto služby napojeni. I pocit, že na to nejsou sami, že se mohou s někým poradit a podělit o svoje problémy a obavy, je důležitý. Podle mého názoru je to zvláštní a zarážející, vezmeme-li v úvahu, že často jde o děti z dysfunkčních rodin, ve kterých jsou rodiče závislí na alkoholu a drogách a často zanedbávají a nezvládají výchovu dětí. Proto by se měl OSPOD angažovat již dávno před umístěním a převzetím dětí do péče prarodičů. Další otázka, která z toho vyplývá je, zda bylo nezbytné převzetí péče a výchovy prarodičů, jestli by rodiče s určitou podporou péči o děti nezvládli sami. Je otázkou, v jaké míře byla poskytována podpora rodičům před odebráním dětí. Bohužel odpověď na tuto otázku neznám, protože ani prarodiče to nevěděli a nedokázali na to odpovědět.

Obecně lze říci, že jsou prarodiče rádi, že pečují o své vnoučata. Převzetí dětí jim do života přineslo velký chaos, ale konstatují, že „jako by omládli“. Vnoučata jsou ráda, že je vychovávají prarodiče a jsou jim za to vděčná. Domnívám se, že i když příbuzenská přestounská péče vykonávaná prarodiči má svoje rizika, s určitou specifitější odbornou pomocí je to velmi výhodná forma NRP pro tyto děti.

Závěr

Ve své teoretické a výzkumné části mé bakalářské práce jsem se zabývala tématem příbuzenské pěstounské péče.

V teoretické části se v první kapitole stručně zabývám formami náhradní rodinné péče, které se vyskytují v českém prostředí. V druhé kapitole se věnuji právnímu ukotvení pěstounské péče a popisuji služby a dávky, na které mají pěstouni ze zákona nárok. Ve třetí kapitole teoretické části se detailně zabývám příbuzenskou pěstounskou péčí a jejími specifiky. Popisuji možné výhody a rizika, která jsou specifická pro příbuzenskou pěstounskou péči. Ve čtvrté kapitole se věnuji tématu mezigeneračních vztahů a rozdílů v kontextu příbuzenské pěstounské péče.

Ve výzkumné části jsem podle zásad kvalitativního výzkumu pomocí polostrukturovaného rozhovoru zjišťovala, jaké jsou eventuální problémy a rizika v příbuzenské pěstounské péči. Rozhovory jsem uskutečňovala s prarodičkami a dětmi v příbuzenské pěstounské péči. Můj výzkum vychází hlavně z odpovědí prarodiček. Odpovědi dětí jsou spíše zajímavým doplněním mého výzkumu. Z mého výzkumu vzešlo, že největší mezigenerační propastí mezi vnoučaty a prarodiči je využívání počítačů, sociálních sítí a životní styl dětí, který se podle slov prarodiček i dětí velmi liší od životního stylu prarodiček.

Vytyčených cílů mé bakalářské práce, které souvisely s možnými problémy a riziky v příbuzenské pěstounské péči, se mi podařilo dosáhnout. Odpovědi na mé výzkumné otázky jsem získala, i když ne v takové míře, v jaké jsem si stanovila.

Domnívám se, že moje práce může být zajímavá pro zájemce o pěstounskou péči, hlavně příbuzenskou pěstounskou péči, samotné pěstouny a odborníky, kteří se této problematice věnují. Moje práce by mohla být popudem k dalšímu rozsáhlejšímu zkoumání, protože si myslím, že se tématice příbuzenské pěstounské péče nevěnuje tolik pozornosti.

Seznam zdrojů

Odborná literatura

1. *Aktuální otázky péče o děti separované od rodičů: Sborník z XIV. celostátního semináře Brno, 24. - 25. 9. 2014.* Brno: Triada – poradenské centrum, 2014.
2. DENBY, Ramona. *Kinship Care: Increasing Child Well-Being Through Practice, Policy, and Research.* New York: Springer Publishing, 2015. ISBN 978-0-8261-2532-3.
3. *Edice Otevíráme: Pěstoun jako střed světa bez ústavních zdí.* Praha: PubliCon, 2012, II.(1).
4. FARMER, Elaine, Sue STEIN a Mike MOYERS. *Quality Matters in Childrens Services: Kinship Care : Fostering Effective Family and Friends Placements.* London: Jessica Kingsley Publishers, 2008. ISBN 978-1-84310-631-9.
5. GABRIEL, Zbyněk a Tomáš NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči.* Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3
6. HANUŠOVÁ, Ludmila, Natálie JENÍČKOVÁ a Veronika UHLÍŘOVÁ. *Problematika příbuzenského náhradního rodičovství: konferenční příspěvek Mezinárodní konference Problémy současné rodiny a náhradní rodinná péče, 2009.*
7. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník.* 3. dopl. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0873-0.
8. HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří.* 2. vyd. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.
9. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace.* 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
10. HORÁKOVÁ, Karolína, Anna ŠUJANOVÁ a Lucie VIDOVIČOVÁ. *Mezigenerační vztahy a programy pro jejich kultivaci - přínosy a rizika.* In: ŠTĚPÁNKOVÁ, Hana a kol. *Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2014, s. 265-284. ISBN 978-80-246-2628-4.
11. LEXOVÁ, Jana, Hana PAZLAROVÁ, Terezie ŠTOKROVÁ a Oldřich MATOUŠEK. *Sborník dobré praxe: Kazuistiky z náhradních rodin.* Asociace náhradních rodin České republiky. ISBN 978-80-905600-0-0.

12. KLIMEŠ, Jeroným. *Reakce na ambivalentní objekt*. Praha, 2002. Disertace. Univerzita Karlova.
13. MACELA, Miloslav. Reforma systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti. *Sociální práce*. Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2012, **12**(3), 45-48.
14. MATĚJČEK, Zdeněk. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
15. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.
16. MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.
17. MATOUŠEK, Oldřich. Teorie intuitivního rodičovství. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 51-52. ISBN 978-80-262-0366-7.
18. MATOUŠEK, Oldřich. Teorie vazby. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 46-49. ISBN 978-80-262-0366-7.
19. MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní výchova*. 2. vyd. Slon, 1999. ISBN 80-85850-76-1.
20. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2001, s. 139-151. ISBN 80-7178-473-7.
21. MOTEJL, Otakar, Iva ČERNÁ a Klára PANOVSÁ. *Rodina a dítě*. Praha: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007.
22. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2006. ISBN 978-80-86429-87-8.
23. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*. Praha: Nadační fond J&T, 2014.
24. NAKONEČNÝ, Milan. *Lexikon psychologie*. 2. dopl. vyd. Praha: Vodnář, 2013. ISBN 978-80-7439-056-2.
25. NEIL, Elsbeth a David HOWE. *Contact in adoption and permanent foster care: Research, theory and practice*. London: British Association for Adoption, 2004. ISBN 19-036-9960-6.
26. NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012.
27. PASÁKOVÁ, Iveta, Jindra ŠALÁTOVÁ a Aneta RUDOLFOVÁ. *Průvodce pěstounskou péčí u nás a v zahraničí*. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2013. ISBN 978-80-905641-3-8.

28. PAZLAROVÁ, Hana. Pěstounská péče. In: MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 466-467. ISBN 978-80-262-0366-7.
29. *Právní a finanční aspekty doprovázení pěstounských rodin: Jak aktivně nacházet náhradní rodiče - profesionalizace procesů při výběru adeptů na nový typ zaměstnání*. Praha: Nadační fond J&T.
30. PURVIS, Karyn, David CROSS a Wendy SUNSHINE. *The Connected Child: Bring Hope and Healing to Your Adoptive Family*. McGraw-Hill, 2007. ISBN 978-0-07-147500-6.
31. SOBOTKOVÁ, Irena a Veronika OČENÁŠKOVÁ. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3821-4.
32. *Sborník praxe novely o sociálně-právní ochraně dětí - s Rozumem a Citem*. Říčany: Rozum a Cit.
33. ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1820-3.
34. UHLÍŘOVÁ, Veronika a kol. *Dítě ve výchově příbuzných*. Praha: Rozum a Cit, 2010.
35. UHLÍŘOVÁ, Veronika. *Kontakt dítěte v náhradní rodinné péči s biologickou rodinou*. Nový Bor: Velký vůz Sever, 2014.
36. ŽUMÁROVÁ, Monika a Beáta BALOGOVÁ. *Medzigeneračné mosty*. Košice: MENTA MEDIA, 2009. ISBN 978-80-89392-08-7.
37. ŽUMÁROVÁ, Monika. Postoje současné české mládeže k seniorům. BALOGOVÁ, Beáta a kol. *Medzigeneračné mosty - vstupujeme do roka medzigeneračnej solidarity: Zborník príspevkov z konferencie s medzinárodnou účasťou 10. 11. 2011*. Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešově, 2012, s. 63-72.

Internetové zdroje

1. Dávky pěstounské péče. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2012 [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/dpp>
2. Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2013 [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14304>
3. Náhradní rodinná péče. *Rozum a cit* [online]. [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: http://www.rozumacit.org/nahradni_rodinna_pece.php

4. Národní strategie ochrany práv dětí: Práva na dětství. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2013 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14308>
5. Právní úprava náhradní rodinné péče v České Republice. In: *Středisko náhradní rodinné péče* [online]. 2014 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Projekty/Pravni_uprava_NRP_v_CR_2014.pdf
6. Roční výkaz o sociálně-právní ochraně dětí za rok 2015. In: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2016 [cit. 2016-06-03]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>
7. Úmluva o právech dítěte. In: *Informační centrum OSN v Praze* [online]. [cit. 2016-04-26]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
8. Základní pojmy. In: *Adopce.com* [online]. c2010 [cit. 2016-03-06]. Dostupné z: <http://www.adopce.com/pestounska-pece/zakladni-pojmy/>

Právní předpisy

1. ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
2. ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. In: *Sbírka zákonů*. 9. 12. 1999.
3. ČESKO. Zákon č. 401/2012 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony

Seznam tabulek a příloh

Tabulky

Tabulka č. 1 - Vztah pěstouna k dítěti v NRP za rok 2015

Tabulka č. 2 - Počet dětí v náhradní rodinné péči k 31. 12. 2015

Tabulka č. 3 - Počet osob, které mají svěřeno do NRP alespoň jedno dítě k roku 2015

Tabulka č. 4 - Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte

Tabulka č. 5 - Výše odměny pěstouna podle počtu dětí, podle stupně závislosti

Tabulka č. 6 - Výše příspěvku při převzetí dítěte – rozdělení podle věku

Přílohy

Příloha č. 1 - Počet dětí v NRP k 31. 12. 2015

Příloha č. 2 - Počet osob, které mají svěřeno do NRP alespoň jedno dítě

Příloha č. 3 - Výše dávek a příspěvků pěstounské péče

Příloha č. 4 - Kazuistika Pavel

Příloha č. 5 - Otázky k strukturovanému rozhovoru s prarodičem dítěte v PPP

Příloha č. 6 - Otázky k strukturovanému rozhovoru s dítětem v PPP